

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

De Vesuviano Incendio, Et De Terraemotu Calabriae, Nvntivs

Recupito, Giulio Cesare

Romae, 1644

De Incendio Vesuviano Nvntivs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12857

5

DE INCENDIO VESUVIANO NUNTIVS.

INCENDIUM Vesuvianum conscribere, eiusque causas inquirere, consilium mihi est. Anno à nostræ salutis exordio MD.C. XXXI. xvij. Kal. Ianuarias, imminente hora post Solis occasum decima quarta, albescente iam die, ne famosæ tragadiæ spectatores deessent, cum viginti, & eo amplius terræ motus ea nocte præcessissent, prima quædam futuræ calamitatis veluti tentamenta: mons Vesuvius duodecim à Christo nato, multò pluribus ab Orbe condito clarus incendijs, ex eolatore, quo per subiectam planitiem ad mare vergit, post bombi sonitum, quasi dato signo, flammam eructare cœpit, & cinerem. Cinis fumo, bitumine, aliaue materia picea permistus, iam in nubem concreuerat, quæ quò longius agebatur è monte, eò se latius porrigens, primò vt olim, teste iuniore Plinio, in pini similitudinem, tum in vastissimi effigiem montis excreuit quâ hiantis in voragine, quâ in antra, & cauernas recedentis introrsum, & prærupta rupium ostentantis: vt mons montem peperisse vidèretur. Hic incredibili celeritate primam aëris regionem, nubesque transfuectus, Neapolim versus, urbem non procul à Vesuuiio sitam, vento impellente, ferebatur. Cumque globi cinerei, alij ex alijs perpetuò erumperent: montes videbantur aggesti montibus; quasi, iuxta Poetarum fabulas (quod in alio eiusdem montis incendio sub Tito suspicatos fuisse ethnicos, tradit Dio) gigantes noua in Iouem bella instaurarent. Emicabant identidem inter offusam caliginem fulgetra, lapidum ignitorum prænuincia; qui è fundo submissi iactabantur in altum, ingenti boatu tonitrus imitante. Montem di-

*Plin. iunior.
epist. lib. 6. in
epist. ad Tac-
cium.*

*Xiphilinus e
Dione in Tito.*

ceres fulminare, tonare, miscere Campaniam, & non semel olim de cælo tactum fulmina in cælum retrudere. Interea vicina loca fumus obsedit, qui momento temporis Neapolim vsque delatus, adulta iam die, ita lucem eripuit; ut vrbs in vrbe media quæreretur, hoc vno non iniucundus, quodd periculi prospectum adimeret. Oppidani Vesuuiio proprios eò, vnde sonitus acciderat, animis, oculisque conuersis, ut montem latè flammis relucentem, cinereos inter flammam vomentem turbines, fumoque opplentem omnia conspexere: inopinato malo perculsi, & iam sibi extrema imminere rati, desertis laribus, raptimque asportatis ijs, quæ cuique expeditiora casus obtulerat, sese in effusam fugam dedere. Diffugiebant hac, illac, inter agrestium terribam multi viri nobiles semisopiti, seminudi, cum coniugibus, ac liberis, tanto impendentis mali pauore; ut à Sacerdotibus initinere obuijs publicè noxarum solutionem exposcerent. Cardinalis Boncompagnus, Neapolitanus Archiepiscopus, qui tum fortè commorabatur Herculani, quò se paucis ante diebus ob cæli clementiam receperat, eamque noctem inter terræmotuum iactationes, ac strepitus planè insomnem traduxerat; animaduerso viciniore periculo ab igne, quàm quod sibi à terra metuerat, pedes proripuit se ad littus, mox equo, dein scapha exceptus. qua celerimè Neapolim appellens, ciues aspectu montis iam territos, illico ad preces, ac vota conuertit. Princeps Castilionis Gonzaga, hospes apud Casertæ Principem in pago, quem Porticus appellant, paganorum trepidatione compta, ex diuturna febre adhuc æger valentissimè fugam arripuit, quandoque ingenti metu vires addente, quas lenior solet infringere. Erat hic in Siciliam nauigaturus ad abduendam coniugem, Katholicæ Principis filiam, nisi morbus importunè detinuisset. sed, nondum transmissio freto, Aetnam in Vesuuiio reperit, faces maritales ea flamma commutaturus; ni se opportunè discrimini subduxisset. Hunc mox secutus est Casertæ Princeps Aquaiuia, qui suorum vociferationibus excitatus, cum muliebrem metum suspicaretur, monitus ut aspiceret, decerneretque; oblato per fenestram montis aspectu, ad quem expalluisset audacia, expiari se vel-

7
le inelamauit. Quod ut à Sacerdote, qui tum fortè aderat,
ritè, raptimque præstitum est; ipse cum ceteris Neapolim
versus contendit. Visebantur refertæ fugientibus viæ, qua-
si hostis vrgeret à tergo: & miserabilis turba mulierum, in-
fantibus appressis ad vbera, gradum celerare conantium,
omnia luctu, ac terrore complebat. Hæc cum rerum fa-
cies inter initia surgentis incendij: hic, veluti amoto sipa-
rio, primus fuit scenæ conspectus, mox daturæ tragœdiæ nobis,
ac posteris lacrymabilem: quæ quasi quinque conclusa acti-
bus, inter damna innumerabilia, quinque terrores exhibuit.

Primus terror, terræmotus. Præluserat futuræ cladi pau-
cis ante diebus cœca quædam montis obmurmuratio; quæ
à nonnullis nocturno silentio animaduersa, nec vulgata, me-
tu vel dissimulato, vel spreto. Tum nocte, quæ incendium
prægressa est, terræmotus identidem auditus, sed tenues, qua-
si leues quædam velitationes ante prælium. Demum, erum-
pente flamma, ingens fragor è cacumine montis acceptus.
quem, tanquam tubæ clangor pugnam prænucciaffet terræ-
motus exceperet adeo crebri; ut non multi, sed vnus per
dies multos, continenti ductus halitu videretur. Naturæ
perpetuò solum, sæpissime succussari, frequenter etiam sub-
sultare: idque ea quæ secuta est, nocte circa primam horam,
& quintam; postridie circa decimam septimam tanto impe-
tu, ut urbem suis diuellendam sedibus putarem: neque
moueri testæ, sed euerti. Nemo certè fuit pectoris adeo sa-
xei, quin saxi, terraque tremantibus contremuerit. Re-
pente mutata facies vrbs: & iam, silente forensi strepitu,
exaudiebantur clamores veniam, ac misericordiam depo-
scentium. Conuolauere pæne omnes ad eluendas confessio-
ne labes: neque solum confertissima fuere templa, sed in-
foro etiam sacerdotes petentibus aures dedere. Extortæ
sunt eo metu confessiones criminum, quæ longo, aut etiam
toto vitæ decursu pudor impudentissimus obstinato silentio
texerat. Vetustissimæ inimicitæ depositæ: nefariæ amici-
tiæ resectæ: concubinæ aut desertæ, aut in coniuges com-
mutatæ. Profectò nullus maior terror mortalibus, quàm
è terræ concussione: dum ab ea ingruit bellum, quæ nos, ut
communis parens, excipere solet, atque alere. Vnicum

in ceteris malis præstat illa perfugium. si fulserit, si tonnerit, si fuerit quidpiam tactum de cælo; præbent valles, & antra securitatem. si venti, si pluuia, si grando furit; aeris iniurias recta defendunt. si flumina exudent; tuta est in sicco salus. si mare desæuiat; ad littora, portusque confugitur. at, dum terra concutitur, quæ cetera sustinet; ipse ruina minari videtur orbis terrarum; &, quasi fundamento lapso, cuncta corruere. Admouemur etiam, nihil hic fixum, ac stabile reperiri; quando nutant immobilia, atque illud ipsum experimur instabile esse, in quo stamus. Periculo tamen huic minus patent campi patentes, ac liberi, quàm consitæ tectis vrbes. nam qui degunt in campis, quamuis terra fluctuet; nisi dehiscat, liberi sunt ab omni pernicie. in vrbibus verò tecta ruentia habitatores vnâ præcipientes trahunt, & subeuntes ruinis opprimunt. Itaque, vt ad institutam narrationem redeam, cum, exacto iam die, aduecta nox planè illunis metum solitò spissioribus tenebris geminasset; commigrauere plerique ad apertam planitiem, quæ Neapoli latè funditur circa suburbia, atque vrbs in solitudinem, campi in vrbem transiere. Deserebantur alta palatia serico, aulæisque constrata. non hyemis asperitas, non noctis inclementia, non venti, non pruina, non niues, non halitus aëris è vicina conflagratione grauior timebatur. victa hæc omnia metu maiore. Erecta per campos viris primarijs tentoria, quasi aduersus naturæ bella castramentatis. multi etiam, rhedis per campos, atque hyppodromis dispositis sternebantur, vehiculis itinerum in quietis domicilia commutatis. Quamquam quæ quies mortalibus esse poterat, cum quietem tellus ipsa dedisceret? Quotus enim quisque fuit, qui noctes illas non planè vigiles duxerit, strepitu excutiente soporem, & timore, quasi tortore, vigilias imperante ad supplicium? Quòd, si quando somnus fessis obreperet; mox territi excitabantur, inter somnia vanis ludente imaginibus, atq. animis obstrepente metu. Plerique ad templa confugere quasi, diuina insectante iustitia, ad commune asylum reorum: rati aduersus naturæ insultus non alibi se præsidium habituros, quàm apud conditorem, & moderatorem naturæ: nacti apud aras perfugium, si euassissent;

tumul-

9
tumulum, si cecidissent. Ex hac tamen peste damni minus
illatum est, quam terroris. Per duos dies terræ trepidatio
perpetua, succussus frequentissimi: quinque diebus conse-
quentibus terræmotus per intervalla rariores: tandem iac-
tatio resedit: nulla Neapoli domus corruit: multæ concus-
sæ, laxatis compagibus, rimas egere: Herculani, ne quid
ibi ad cladem deesset, palatium Neapolitani Archiepiscopi
terremotu aliqua ex parte collapsum est. Tanti stetit terror
septem dierum: & tam ingens terræmotum vis tam parua,
clade detonuit. Equidem crediderim hanc terræ, quam ex-
perti sumus, iactationem non eidem causæ ascribi debere,
cui ceteri terræmotus. Eduntur fere hi à spiritibus calidis
intra terræ cavernas occlusis, atque exitum molientibus,
nempe indignatis, quadam se ignis cognatione ad celsiora
loca natos, infernè quasi carcere detineri; ideoque, vnâ im-
petu facto, tentantibus claustra perfringere, atque euadere
ad superna. Quamobrem à spiritu, qui extra fluit, venti; ab
eò, qui intra, terræmotus proficiscuntur. Quod testatus
est Aristoteles, cum dixit, *causam terræmotus esse spiritum,*
cum intro fluxerit. Longè aliter hinc dicendum existimo:
neque hanc terræ concussionem spiritibus delitescensibus,
sed flammis prodeuntibus tribuendam. Nam, quemadmo-
dum in tormentorum explosione, ignis exiliens ex angusto,
tanta vi aerem elidit; vt tormentum ipsum æneum sponte
resiliat, & vicinæ contremant domus: ita ex angusto mon-
tis hiatu perumpentibus flammis, atque ingentis magnitu-
dinis lapidibus magno impetu, quasi è tormento pilis explo-
sis, tum monti circumfusus aer, tum eiusdem cavernis in-
fusus magno impetu collidebatur. Concusso monte, adne-
xa planities, vt loquuntur Philosophi, *per consensum* con-
tremuit, carenata quadam partium inter sese inhærentium
serie, nexuque. Eius rei argumento est, quòd vicina iacta-
bantur, remotiora erant immunia: & quòd longius fereba-
tur à monte; eò terræmotus tenuior, donec sensim euane-
sceret. Huc accedit, quòd initio fenestræ per totam vr-
bem, valvæque sponte sua quatiebantur, dum neque terræ
vllus motus, neque ventorum vis vlla appareret, tanto in-
solentis terrore spectaculi; vt iam terræmotus esset in votis.

*Arist. lib. 2.
meteor. c. 2.*

Id

Id verò referri non potest, nisi in aërem concitum impetu, iactuque volitantium saxorum. Resonabant etiam non raro ingentes bombi, explosioni tormentorum simillimi, quos mox terræmotus validissimi consequebantur: vt hinc facile appareat viciniora intremuisse, dum Vesuuus vi latentium flammarum ex angusto foramine saxas pilas extruderet; atque inusitato naturæ miraculo in bombardæ locum mons cederet. Illud etiam animaduersione dignum, *terramotus*, teste Aristotele, *plurimos, & maximos tranquillitate fieri* feriantibus ventis, ac silente Cælo, nempe spiritibus intra terræ viscera digladiantibus. Hi verò *terramotus plurimi, & maximi* contingere, ventis flantibus: quia scilicet non à spiritibus ortum duxerant intra terram luctantibus, sed ab iisdem sese foras ex arcto efferentibus; cum faucium angustia impetum morarentur. Quamobrem intra paucos dies disrupto monte, & laxata voragine, cuius nunc diameter ad mille fere passus protenditur, liberiore flammis exitu patefacto, terræmotus conquievere. vnde etiam licet conijcere, Vesuuiantum incendium maximo Dei beneficio esse adscribendum; siquidem terræmotus, conflagrationum comites, leuiores esse solent, & citra ingentem ruinam. Nulla in maximo illo Vesuij incendio sub Tito ex terræmotu iactura: adeo vt senior Plinius, teste iuniore, nutantibus testis, altè, & securè dormierit, halitu postea igneo suffocatus in littore. Sub Nerone verò, vt refert in libello de terræmotu Seneca, ob terræmotus, qui absque vlla conflagratione contingere Vesuuiio, magna Herculani pars, & Pompeij integri absorpti. Quare, si pæne immensa spirituum, & materiæ bituminosæ copia, quæ iam perpetuò incineres, & fumum egeritur, subterraneis constricta specubus, obstructos aditus reperisset; facile, quasi per latentes cuniculos accenso puluere tormentario, oram omnem Vesuuiio finitimam, ipsamque Neapolim subruisset. Ita Urbis regie incolumitas vnius montis ruina, & multorum oppidorum impendio coëmpta est. Hæc de terræmotu, qui Vesuuiantæ flammæ comes, & primus vicinarum vrbium terror fuit.

Secundus terror, pluuia cinerum. Nam nubes illa, quæ, vt paulo ante diximus, è Vesuij fastigio inter incendiij primordia

*Arist. lib. 2.
meteor. c. 2.*

*Plin. iunior
lib. 6. epist.*

*Senec. in lib.
de terræmot.*

mordia se in similitudinem montis crexerat, p̄ne momento temporis ventorum impulsu delata Neapolim, mox desedit in cinerem. qui interdiu minutissimus, noctis accessu spiffior, grauiorque decidit, frigore constipante partes terreas, easque ab igne excernente. Postridie mane vt illuxit, apparuere omnia conspersa cinere, tecta, solaria, viæ. Crederes, Urbem soluto in cineres Vesuuio tumulum condidisse. Quanquam non Urbis vna, sed Orbis ipse terrarum omnis angustiorem Vesuuiano cineri parabat urnam. P̄ne fidem excedit, quod dicam: sed, qui veteres leget annales, multò etiam maiora reperiet. Eodem die, quo mons primùm ardere visus, per plerasque Neapolitani regni vrbes cinis depluit, Beneuenti, Baroli, Barij, Tarenti, Lupijs: quò nubes cinera, vigesima secunda eiusdem diei hora, peruenerat, octo dierum itinere totidem horis confecto. Nubes alia expeditior, ventis ferentibus, in Dalmatiam transmisit, igneum globum, quasi facem præferens, inter eam, quam vehebat, noctem ferali luce internitente, quæ periculum ostentaret. Ignis aspectum secutus est cinis, qui per diem integrum pluit Ascriuij. Neque immunia fuere maria. Cinis excussus è nube, Ægæum prope texit horrendo spectaculo, fluctu inter cineres canescente. Nauibus incidens, à nautis exceptus, atque inter merces asseruatus, circumlatusque ostenti loco. Ex altera verò parte, quæ meridiem spectat, cinerem aduectum nouimus in Lucaniam, atque Stilum, extremæ Calabriae oppidum, facile hinc, traiecto mari, in Africam transfretaturum. Ridebunt profectò hæc posteri, quæ nos flenda conspiciamus; vicemque nobis rependent, qui Vesuuianum cinerum pluuisse Bizantijs, quod Procopius, & alij referunt; trasuolasse in Africam, quod tradit Dio; *totam Europæ faciem contexisse*, quod refert in Chronico Marcellinus; denique *testimonio agnitum Vniuersitatis*, vt loquitur in epistolis Cassiodorus, numerebamus inter splendida mendacia. Nimirum hac postrema conflagratione vidimus per triginta serè dies perpetuò cinerem è montis faucibus inhalari compactum in nubes, quas venti quotidie diuersis commissas, in omnes Orbis partes immigrasse credimus, quasi eas vnde quaque desti-

Procop. lib. 2.
de bello Gothico.
Dio in Tito.
Marcell. in Chron.
Cassiod. variar. Epist. 50.

destinante Vesuuiio, nuncias incendij, testes fortunæ suæ. Has tandem vento senescente destitutas, ac per diffitas Mūdi plagas iam soluras in cinerem, propediem nuncios expectamus; vt non immeritò dixerim, Vesuuiano cineri vnam esse Orbem terrarum. Quantos verò in ijs vrbibus, vnde litteras iam accepimus, prodigiola ea pluuia motus animorum exciuerit, nemo facilè poterit aut cogitatione assequi, aut narratione complecti. Lupijs, duabus ante Solis occasum horis, offusa nox visa est solito celerius maturasse. Subducta repente lux *nocturnis in die tenebris*, vt accidisse olim in eiusdem montis incendio, Marcellinus tradit. Cinis mox decidens, tactu potius, quàm visu deprehensus. Sanè maior ex insperato metus. Nihil ciues de Vesuuij conflagratione audierant: nihil omnino suspicabantur. Obstupere primùm: tum, admiratione in metum versa, obriguere omnium animi: non quidem, vt olim apud ethnicos contigisse refert Dio, arbitrati omnia in fabulosum Chaos reditura, sed igneum diluuium elementa soluturum in cineres, & Mundo iam adesse supremum diem. Itaque hac, illac lymphati, & vix mentis compotes ferebantur, Vt verò ex inopinato metu spiritum collegerunt, ad flagitandam à Deo misericordiam, ac veniam, omnium curæ, & cogitationes conuersæ. Itur è vestigio ad preces, ad supplicationes, ad vota. Interea nubes illa cinerea ita prospectum oculorum abstulerat; vt, dum sacras per vrbem imagines circumferrent, comes comitem non videret. Quod Nolæ etiam, & alibi euenisse traditur, priscis Ægypti tenebris denuo redditis, quando denuo in multis moralium cor veluti Pharaonis obduruit. Idem planè in incendio sub Tito contigisse narrat Dio. qui *occultatus*, inquit, *sol non aliter, quàm si defecisset*. Cinis Lupijs vsq; ad quintā noctis horam pluuus tecta, via sq; omnes opleuit. Par Bario terror illatus, quò, quamuis ea vrbs multò propius à Vesuuiio distet, quàm Lupiæ; cinis multò serius inuectus est, nimirum circa secundam noctis horam. Quid noctu non potuit caligo illa fædissima, quæ noctem obtruserat in diem? Nempe ad tetarrimæ nubis aspectū tenebræ visæ exhorrescere, & nox ipsa noctescere. Secuta monstra multò maiora, Pluit primò cinere, tum arena, postremò

Marcell. in
Chron.

Dio in Tito.

Dio in Tito.

strems fulgine. Nox apud omnes precationibus, ac votis
 exacta, nocturno tumultu veros, vanosque aggerate metus.
 Illucescente die apparere campi late nigrantes, & quasi pul-
 la veste contecti, Vesuvio quodammodo pareutaturi. Fe-
 runt, cum omnes ad D. Nicolai confugerent, Sacerdotem
 quendam, accepta crystallina phiala, in qua manna è sacris
 Nicolai ossibus fluens asseruabatur, eo aerem aspersisse, cui
 cinereus turbo infidebat: hunc disiectum mox aliò aduolasse.
 Scilicet eius liquorem, cuius patrocínio, vt canit Ecclesia,
à Gebenna incendij liberamur, tartareus cinis ferre non po-
 tuit. Baroli aliud quidpiam admirabilius contigisse traditur.
 Nam, cum ciues in eodem metu, ac periculo versarentur,
 & sacram Eucharistiam per plateas christiano ritu circum-
 gestarent; scribunt viri fide digni, ad salutaris hostiæ aspectū
 nubem luctificam refugisse: columbam præterea cuidam vi-
 sam neque turba, neque clamoribus territam, ante sacra
 mysteria leuiter volitasse, iisque in templum illatis, præ fo-
 ribus constitisse, omen felicitatis. Certe, quas memora-
 uimus vrbes, ex leue hæcenus à portentosa pluuia detri-
 mentum capere. timetur quidem campis, timetur frugibus,
 timetur segeti. Non desuere tamen loca, quibus cinis dam-
 num creauit timore maius. Nolæ cinis tectis insidens, tan-
 to oneri fuit; vt lacunaria decubuerint: & multæ domus,
 muris hinc inde stantibus, cælo pateant, detecto vertice.
 Erat quippe cinis ille grauissimus, tantique ponderis, vt in
 cinere Montem agnosceres. Vidi ego è diuersis Apuliæ lo-
 cis huc ad nos missum, quasi ad inspectandum prodigium.
 vbiq; pluerat onerosus, nempe lapidum flammis absum-
 ptorum reliquie, spissus, sub nigri coloris, illique simillimus,
 quo Christianorum capita rite conspergi solent, Sacerdote
 infusurrante, *Memento homo, quia puluis es*: vt, quando ad
 hominum voces obsurdescimus, mones ipsi diuino nutu
 vocales fiant, sparsoque cinere nostræ nos mortalitatis ad-
 moneant. Nuntiatum est etiam ex agro Melphirano pluif-
 se ferro, ferreum restante seculum: pluifse etiam chalybe.
 Certè ciuis inde huc remissus, partes aliquas præferebat in-
 ternitentes, & chalybi similes. enimuerò armatus è cælo ca-
 debat imber, quasi cum hostibus dimicaturus, chalybe, ac
 fer-

ferro bellum ferentibus, cinere funerum nuntio. Longè dispar eius cineris conditio, quem primo incendij die Neapoli pluissè diximus. hic enim, vt animaduenterunt non pauci, continebat probatissimi argenti non parum, quasi cælo argenteus imber efflueret, Ianuario Martyre metus, ac terrores populorū in auspiciū nobis vertente felicitatis.

Tertius terror fuit pluuia lapidum. Lapidatum enim de cælo in modum creberrimæ grandinis non solum Nolæ, & in oppidis Vesuuiō vicinioribus; sed etiam, quod magis mirere, in agro Melphitano. qui quidem quasi in vmblico Apuliæ situs, distat serè centum millibus passuum à Vesuuiō. Vnde lapides exerti tanta copia, vt imbrem saxeam efficerent; tanta vi, vt procul etiam naturalis oblita ponderis auolarent. oppressere animantia sub dio reperta: protriuere portas: perrupere muros: perfregere tecta; vt profectò lapidibus vi flammaram iactatis, quasi tormentarijs pilis immisissis, Mons vnus vrbes plurimas quateret, ac bello petere videretur. Neque tantum pumicibus pluit, aduersus quos olim, quia magno impetu concidebant, Plinius patruus, vt nepos refert, capiti ceruical imposuit; sed saxis etiam magnitudine planè immanibus. quorum vnum ferunt tantæ repertum molis, vt decem boum paria vix, aut vix quidem dimouere loco potuissent. Diceres non lapidem pluissè, sed rupem. Fides esto penes auctores. Consonant tamen his ea, quæ refert Dio, dum dicit, ex hoc monte *immensos lapides exilissè*. Concinnius rem eandem explicat Cassiodorus, qui de Vesuuiō loquens *Longe*, inquit, *lateque pulueres rotat: vicinis autem quasdam moles eruētat. Quis credat tam ingentes glebas vsque in plana deductas de tam profundis hiatus ebullissè; & spiritu quodam efflante, montis ore consputas, quasi leues paleas, esse proiectas?* Hactenus Cassiodorus. Neque inconsultò Marcellinus addit, eundem Vesuuium *exusta viscera euomere*. Quippe non desunt testes oculati quamplurimi, qui montem viderunt lapides ignitos eiaculantem. Hi, quocumque incidissent, ceteras inter clades noua miscebant incendia, atque obluctantes arbores, Vesuuij dorso imminentes, tum mole, tum flamma euulsas, atque incensas, propellabant ad maria. Littora

ego

Plin. in ep. loc. cit.

Dio in Tito.

Cassiod. lib. variarum epist. 50.

Marcell. in Chron.

ego ipse vidi pluribus in locis fumantia, ingentes truncos, ac ramos adhuc depascente flamma. Sunt, qui testantur, lapides in altum iactos quandoque in easdem montis fauces, vnde prodierant, decidentes occurrisse alijs eodem impetu subsilientibus tanta inter se collisione, ac fragore; vt inde mugitus ille contigeret, quo identidem vicina omnia resonabant. Vicina, dixi: addiderim etiam, remotiora; si res quam in superiori æuo absque exemplo reperio, repertura sit apud posteros fidem: Dicam tamen id, quod ideò solùm euenire potuisse credo, quia scio euenisse. Teate, & Adriæ in Samnio, Baroli, & Siponti in Apulia, Recinetti in Piceno, Perusij in Hetruria, &, vt postremi nuncij referunt, Acriuij in Dalmatia auditus est Vesuij bombus adeo terrificus; vt Teatini è proximo monte Nicate (Maiellam vulgus indigitat) eiusmodi fremitum accipi existimarent. Barolitani verò sedentes ad maris littora, similitudine soni decepti, qui à tormentis æneis in pilarum iactu reddi solet, arbitrarentur aut nanali bello duas inter se classes in alto decernere, aut, quia è continenti sonus accidere videbatur, urbem aliquam ex improviso obsessam, tormentis peti. Dalmatæ etiam præmissis exploratoribus instruxere aciem, ac strenuè comparauere se ad prælium. Alibi quoque ad arma conclamatam ab ignaris, cum monte esse bellandum. Huius rei testes habemus, quotquot eæ vrbes incolas habent. Olim emugit Vesuuus, vt testatur Procopius, & proximos accolas ingenti formidine affecit. Aliquando eiusdem tantus mugitus extitisse, vt Capuam vsque audirentur urbem, quæ à Vesuuio quindecim miliaribus distat, pæne miraculo vertit Xiphilinus. Vesuij sonus nunc ad trecenta miliaria auditus: dum ijs, qui propius aberant, non tam strepere, quàm obmurmurare mons, & quasi mussare videretur. Sanè, quòd fragoris exaudiri potuerit in Apulia, ac Dalmatia, expeditior est ratio: quia venti eò è Vesuuio flantes, vnà cum nubibus cinereis conuexere sonum. nam reeta per aerem multò minus spatium intercipitur, quàm per sola terrarum; vbi iter agentes, viarum anfractibus circumducuntur. Non eadem ratio est de Samnio, & Piceno: quò, si venti è Vesuuio mouissent; vnà cum fremitu cinerem
impor-

importassent, quod minime euenisse compertum est. An-
 dum prope Vesuuium Apenninus in Samnium, ac Picenum
 continenti tractu montium ducitur, perlatentes cauernas,
 & specus altè defossas, sibi inuicem responsantes ita fragor
 est ductus; vt mons monti sonum, numerosiore repercussu,
 Echo congeminate, redderet? An, quod vero videtur si-
 milius, immensa igneorum spirituum copia, quæ in Vesuij
 visceribus rixabatur, aliqua sui parte per occultos terræ
 meatus ad Samnij, Picenique montes traducta, ibidem eo-
 dem tempore tumultuata, strepitum edidit Vesuuiano simi-
 lem? An denique Monstonitru sonare potuit, qui rupibus
 pluerat? Certè, vndeunque id contigerit, res fuit admi-
 ratione dignissima: tantumque sonum inter naturæ miracu-
 la recensendum, fama in æternitatem protendet. Hæc oc-
 casione soni, quo mons immugijt in illa ingentium lapidum
 eruptione. quæ tertia lues, ac terror fuit in incendio Ve-
 suuiano.

Quarta lues ac terror, torrens igneus. Portentum narro,
 cui fidem faciunt populorum clades, oppidorum ruinæ, cam-
 porum vastitas. Die Mercurij, qui ab ortu incendij alter il-
 luxit multis mortalium, totique fere Campaniæ feralis, no-
 bis ac posteris luctuosus, cum cinerum, pumicumque repe-
 rita pluuia, & crebri terræ motus terrorem ipsamet multi-
 tudine minuissent, multisque assuetudo pæne securitatem
 fecisset: non pauci oppidanorum, quibus pecunia potior,
 quàm salus fuit, domos ad bona vel tuenda, vel recuperan-
 da, rediere. Percrebuerat rumor, nec sine suspitione veri,
 fures eò aduolasse, vnde coloni decesserant, opportunitatem
 nactos furandi, non cinerum, non lapidum, non flamma-
 rum vicino periculo territos. à quorum vnguibus magis,
 quàm à Vesuij faucibus bonorum depopulatio timebatur.
 Multi præterea. cum in extremo discrimine quisque sibi pro-
 spiceret, in illo æstu se à coniugibus, ac liberis quereban-
 tur auulsos; ad quos quærendos amor extimulabat, subituros
 eandem fortunam, & commune periculum. Non pauci
 desituerant parentes, quibus ætate confectis animus, aut
 pes ad fugam defuerat: eoque pietas reuocabat, vnde metus
 deduxerat. Alios cura Larium, & ipse nescio qua perfusus
 dulce-

dulcedine patrij cæli halitus alliciebat; cùm vel inter calamitates, & clades dulcis Ithaca sit cuique sua. Multos famas adigebat flamma vicinior, & durum telum, necessitas, etenim per campos vagabantur palabundi, & extorres, custodibus ad Neapolitanæ vrbs portas dispositis, ne tanta multitudine agrestium introducta (plusquam decem millia ferebantur) annonæ charitas, & famas ciuibus importaretur. Quod postea decretum meliore consilio mutatum est: dum plus ciuium ex vrbe terræmotuum metus deduceret, quàm eò aduenarum adduceret montis æstus. Ergo, dum ab ijs, qui aditu prohibiti fuerant, alijsque non paucis, vt diximus, deserta oppida repetuntur; & iam quisque domi sedet vicini spectator incendij, formidine pænè in voluptatem conuersa: ecce tibi subitò sub meridiem inter fumeos turbines cæca nox; quasi recedente Sole ne Mundi oculus aspiciere cogeret tot funera mox lucem ferens, quæ tenebras horrore vicit (incredibile dictu) torrens igneus è vertice montis exiliit, qui bitumine, sulphure, cinere illitus per cliuum se summo impetu, parique fragore deiciens, in planitiem cœpit excurrere. Hic hæret calamus, horretque vel ipsam tantæ calamitatis memoriam. Recrudescit exulceratus ea commemoratione dolor: & iam libet magis flere, quàm scribere. Certè eo ipso die, effusa post ignes pluuia, visum est ipsummet cælum nostris cladibus illacrymasse. Itaque cùm largissimè ignis deflueret, atque horrendo sibilo, quam meditabatur perniciem, minitaretur: oppidani vndique flammis obsepti, sera intempestiui reditus pœnitentia, quæ loca fugerent, quæ vitarent incerti, hæere, trepidare, omnia luctu, & clamore miscere. Exaudiebantur eiulatus mulierum, fletus infantium, vociferationes virorum: & cuncta sono incondito, ac lamentabili personabât; qualis esse solet in vrbe capta, dum hostis ferro, flammaque grassatur. Multis timor consilium, ac vires excusserat, animis, pedibusque labantibus, inhibente metu fugam, quam solet imperare. Iam pallor orï suffusus mortem præuerterat: nec desuere fortassè, quibus, obrigescente sanguine, metus ipse spiritum hausit, quem mox flamma poscebat. Multi tamen collegere sese ad fugam. sed profecto parua sæpe mora

B

magna

magna rerum momenta intercidunt. Nam dum pars carioribus mercibus, pars coniugibus, ac liberis prospicit, pars opperitur inualidos, pars contendit euadere, pars cunctatur pars festinat: in mutuam perniciem implicati, alij vix adornata fuga, alij tentata, inter fugiendum oppressi. Antequam remedijs pernicitate mali. Quippe torrens igneus, antequam è monte deuolueretur ad campos, in plures veluti riuos ac ramos quadam fluminis similitudine deriuatus, septem, vt ferunt, aliò, atque aliò flammaram fecit diuortia: vt scilicet vndequaque simul plures opprimeret, neque vllus fugæ locus daretur. Vnus ignei fluuij riuus in pagum effusus, qui tergo montis impositus à Sancto Georgio nomen accepit, pagum, paganos, pecora, tuguria, tecta, contignationes, supellectilem, vno verbo, omnia exhaust. Duo in obscuri oppiduli ruina luce digna reperio, quæ à Ferdinando Capycio viro & genere, & legum peritia nobili compta sunt: cuius ibidem prædium satis amplum conspiciebatur, & villa turrata. Vnum est, quòd cum eò is inspecturus bonorum suorum reliquias, aduolasset; cinerem reperit in tantam altitudinem excreuisse, vt ad centum fere palmos assurgere crederetur, longè supra turrim elatus quæ ad quinquaginta palmos excirata culmen cineri supponebat. Alterum præterea memoratu dignum oculatus testis narrabat, visos inter cinerem sanguinis riuos decurrere: humum vbi cumque defoderetur, elicere sanguinem, qui largè manarat exanimantibus inter tectorum ruinas, & saxorum fragmina obrutis, quasi flamma ipsa desauiret in vulnera, ne cruore tanta clades vacaret. Alter ignei fluuius riuus (riuum appello: mare igneum, vt narrant superstites, ab inspectantibus putabatur: quasi ipsum ignis elementum suis delapsum sedibus exundasset) Herculæ ad radices Vesuuij collocatum maiori clade defluxit. Erat hoc oppidum ob calitatem antiquissimis quoque medicis exploratissimum, adeo celebre, vt in eo ad decem millia capitum recenserentur. Ampla domus, turrita culmina, augusta tēpla, vno prope temporis momento partim flammis absorpta, partim cineribus confepulta. Iacent nunc omnia ne seruato quidem vestigio prioris fortunæ: solumque cinereo æquabiliter super-

Notat Præcipuus de bello Goth. lib. 2.

superfuso vix à gnaris locum digito commonstrantibus dici potest: Hic Herculaneum fuit. Oppressi multi oppidanorum vna cum domicilijs in sepulcra conuersis, hoc vno fortunati, quòd natalis soli ruinas non viderint; idemque supremus fuerit & ciuibus, & patriæ dies. Herculano euerso, latius peruagata calamitas adiunxit Pompeios. quod oppidum pariter, eò deriuatis alio furculo flammis, deletum est: vt, quãdo Herculaneum, & Pompeij, vetustissimi vicini Parthenopæi crateris, eandem semper subiere fortunam, sub Nerone eodem terramotu diruti, sub Tito eodem incendio deuastati, pari eiusdem conditoris gloria nobiles: nunc etiam communionem cladis in eundem pæne rogam impositi, pari fato, pari flamma decumberent, excitandi fortasse posterorum beneficio ex hoc cinere, atque ex hac ipsa pyra viuacius reuicturi. Multa in hac duarum, prope dixerim, vrbium e uersione contigere dignissima, quæ posteritati transmittant historici, desenda lacrymis Orbis terrarum. Ego, ijs consultò præteritis, in hoc destinato ad abdentes nuncio communem dolorem leniendum censeo fausta commemoratione diuinæ beneuolentiæ, quæ in pueri cuiusdam incolumitate inter tot clades eluxit. Rem ita subiicio, vt mihi spectatissimæ fidei Sacerdos narravit ex eorum familia, qui piè se ægrotorum seruitio deuouerunt, ab oculatis testibus veritatem diligentissimè perscrutatus. Herculani mulier, Camilla nomine, cùm inter fugam aduentantes flammam vidisset, atque effugia interclusa; consilium ab ea cepit, quæ rebus extremis spem facit, desperatio. Saltu è rupe se proiecit ad littus: & nepotem quinquennem, Iosephum nomine, in ipsis planè mortis faucibus coacta relinquere, elatis ad cælum oculis, Sancte, inquit, Ioseph tibi commendo Iosephulum. Nec plura. Mox tota in fugam, incubuit, quam celerrimè littus legens, timore pedibus alas addente, atque arenis vix hærente vestigio. Vt periculum euasit; subiit iam sui securam prima cura puerulus; quem, quoniam rebatur iam mortuum, flebat primo ætatis flore demessum, & v sura lucis defunctum, quam vix libauerat. Inter eiulatus, ac fletus, cum deuenisset ad pontem, sub quo inter ingentes fornices tenui Sebethus amne delabitur, nomine compellarè

*Seneca in lib.
de Terramotu.*

*Dio in Tito:
Pompeij à
pompa dicti,
qua Hercules,
deuictus
Geyrone, uac-
cas egit. Soli-
nus lib. 8.*

se sensit. eò conuersa, vnde notæ sonum vocis acceperat, Iosephum videt suum, eumque sospitem, ac subridentem. Hæsit primò prope saxea præ stupore: tum recepto spiritu, percontatur, Quis eò tam multis ereptum periculis duxisset? Respondit alacriter puerulus: Sanctus Ioseph manu prehensum per flammæ medias huc ocysimè me duxit incolumè: vbi iam diu te moror. Mulier puerum amplexata mærorem in gaudium, eiulatus in diuinas laudes, fletum acerbissimum in lætitiæ lacrymas commutauit, altero felicius fonte deductas. Hæc è diuina pietate solatia reliquijs excidij Herculanæ, è quibus vnus pueri miraculo quæsitæ salutis inter multorum cædes clarior; dum Pompeijs vnus feminae mors in communi salute miserabilior. Nam quamuis tectis prope omnibus dirutis, Herculæ, Pompeiosque peruaserit calamitas pæne par; fuit tamen incolarum conditio longè dispar. Herculæ, vt dictum est, multi mortalium absumpti: Pompeijs præter mulierculam extinctus nemo. Neque id vacasse miraculo dicitur. quippe cum primùm ignis micare cœpit è monte, plerosque ex oppido Pompeijs tantus inuasit timor, vt illico fugam capeffentes, nunquam postea, laxato timori sedando spatio, ad sua tuenda redire, in animum induxerint, tacito quodam horrore cohibiti. Pauci quidam ex aduerso in suis ædibus perstiterunt instinctu nescio quo inter communem trepidationem, ac fugam, quasi fide à flammis accepta, soluti metu, curisque. etenim vtriusque partis consilium, eorum, tum qui fugerant, tum qui manserant, probauit euentus. Ignis transuersim actus, domos eorum, qui aberant, vacuas depopulatus: à paucis eorum, qui aderant, prorsus abstinuit, vnico capite, eoque iam pridem morti debito contentus, anicula. Hoc à clarissimo teste; oppidi eiusdem Domino compertum, Virginis patrociniò iure adscribitur: cuius, vt vocant, Annuntiatæ appellatiõne nobile apud Italos oppidum, ea conditione flammæ arbitrio permissum est; vt incolis parceretur, deditiõne facta, salutis, innoxijque capitibus. Templum Deiparæ, quæ oppidanis incolumitatem peperit, ruinas inter, immune, inuiolatumque perstitit, ingentium arborum strue eò appulsu spirituum antelata, quæ fuit pro munimento, atque

agge-

aggere. Alia torrentis ignei scatebra Resinam, pagum
 Herculano proximum adorta, antiquissimum fanum D. Ma-
 riae, vt vulgo appellant, ab Apuliano sacrum, Petri Aposto-
 li olim praesentia, nunc memoria celebre, planè intactum,
 praeterijt, totius viciniae vastatione. Alia Massam non Lu-
 brensem, sed alteram Vesuuij tergo insidentem, clarissimo-
 rum virorum eò se Neapoli recipientium domicilio illustre,
 pagosque finitimos omni ex parte subruit. Massae quidem
 illud accidit memorabile. Concurrerant plerique ad tem-
 plum; cum igneus turbo minas è vicino monte intentaret,
 ibi, obseratis foribus, continebant se pauidi ac tremebundi
 attoniti vultus, suspensae aures: neque silentium, neque tu-
 multus; sed moesta quaedam obmurmuratio. Obscurato in-
 terea: caelo cæcus quidam exaudiebatur fragor, quem capta-
 bant è limine, horrore perfusi nescio quo, tanquam dirum
 aliquid eueniret, quod cogitatione assequi non possent. Vt
 breuissimo interuallo detonuit; reseratis foribus, apparuit
 maior, quam pro strepitu clades. Tecta, officinae, turres,
 villae, viae, forum nusquam visa; perinde ac si euannissent.
 Nihil obiectum oculis, praeter cinerem, & campos, ubi pa-
 gus fuit. Refugerat ignis ab aede sacra, quòd viri quidam pij,
 ex ara maxima ad limen Deiparae imagine asportata, eo pro-
 pugna aculo templi aditum obuallassent. Duo praeterea Nea-
 polim versus ignei riuus excursionem fecere. Vnus pagum,
 cuius paulo ante meminimus, Porticus, appellatum magna
 ex parte vastauit. Erat is inter paganorum casas multis ex-
 ternorum procerum aedificijs clarus. Locatus etenim in
 aprico, largissimè, & ex integro Solis radios excipit, agro-
 rum phthisi laborantium suprema spes, Neapolitanorum
 nobilium hyemales deliciae, hortis, fontibus, xistisque con-
 spicius. Squallet nunc illuuiè obsitus, atque horrorem in-
 cutit ex voluptatis memoria grauiorem. Intumuerè aggre-
 ribus cinerum dorsa camporum, quibus insana turrium sub-
 structiones aequata. Visuntur etiam nunc ingentes muro-
 rum fornices semisepulti, victricium monumenta flamma-
 rum, ignis Vesuuiiani trophaea. Excitabo aliquid ex huius
 pagi ruinis dignum, vt arbitror, memoria saeculorum. De-
 gebat hic quidam obscuri generis, & clarissimae probitatis,

Nicolaus nomine, viris etiam nobilibus apprime carus. Is, cum sua, tum ab alijs conquisita pecunia, inauratam statuam tutelari Angelo affabre faciendam curauerat, collocatam postea in eiusdem pagi æde sacra. Ædes non multò post in hac Vesuuiana procella ignei vi turbinisperijt, partim incensa, partim disiecta supellectili sacra: ne inter tot rapinas, ac cædes execrando Monti sacrilegij crimen deesset. Interea Nicolaus, relicta casa, ac prædiolo, fugam molitus, Neapolim se recepit. vbi interrogatus ab amicis, Numquid detrimenti eius prædium accepisset? Respondit fidenter, Omnino nullum: nam meus tutelaris Angelus adstat ad agelli limites mei, omnem ignis iniuriam propulsaturus. Ita ille diuino utique afflatu, nam hoc siue votum, siue oraculum non fefellit euentus. Velificante non multò post cymba prope Porticus, ij, qui vehebantur, videre pueri speciem veluti adnantis littori. Rentur fortuitòmersum in aquas, dum ceteri naufragium faciebant à flamma. addubitant, an adhuc halitus in eo vitæ superfit: imperant nautis, vt vela contrahant: parent illi, eòque remis contendunt. cum propius accessissent, agnoscunt statuam Angeli tutelaris, cuius conflandæ Nicolauscurator fuerat, erecto vertice, extantem vndis, adstantem ripis, quæ eiusdem Nicolai prædio prominebant, quasi limites custodire eodem planè modo, quo ille vel optauerat, vel præsenferat. Agnosceres Angelum ad terrestres Paradisi fores instructum gladio non, vt olim, flammeo, sed flammis arcente. Custodiam Angelicam agri eiusdem est testata felicitas, inter ceteros deuastatos innoxij. Luxit in hoc, seu potius lusit diuina clementia: Luxit in altero diuina seueritas. Quidam famosus latro à iudicibus conquisitus ad necem, in pagum, quem diximus, ventitabat. fortè tunc aderat, cum flagrare Mons cœpit. Inter aliorum fugam admonitus à Sacerdote, vt in re tam plena aleæ, plenaque periculi & capiti, & æternæ saluti consuleret. irrisit communem metum iam pridem inter mortis fauces iocari solitus; atque in eo pago perstitit contumaciæ non semel reus. Gliscente Montis murmure, ille inter metum, audaciamque, sed huic propior, cum in arborem, velut in speculam, ascendisset prospecturus, an quid mali immineret?

repen-

repente ignis appulsi, tanquam fulmine ictus, interiit. Dum caderet, ramo traiectus pependit è trabe, suspendij pœna, præpostera, spectaculum ijs, qui superuenere, admiratione dignissimum: quòd laqueum, & flammam meritis, suspensus periit, & combustus, diuina iustitia vindice, carnificis ministerium præuertente Vesuuius. Quod adijcio, commiserationem habet, & nobile in ignoto capite pietatis exemplum, nulla obliuione delendum. Ausugerat quidam ad primos veluti nutus è Monte nictantis flammæ, deserto patre, quem inualidum ad iter morbus reddebat, & senectus ipsa morbo grauior. Postmodum, oblatrante conscientia, celerius remigravit, quàm discesserat, parentis vicem sollicitus. quem enixè hortatur ad fugam, pios humeros carissimæ sarcinæ suppositurus Æneæ, inter Troianum incendiū, Latino Poëtæ celebratam pietatem homo virtute, quàm genere clarior instaurabat. Abnuic obstinatè senex iam vitæ fessus, mortem ætati maturam intra domesticos Lares optaturus in patria. Neque hic adduci potuit, vt se filio gestandum præberet: neque ille vt fugam repeteret, relicto patre; cui, obfirmato ad omnem euentum animo, adesse voluit in extremo discrimine suprema officia persolaturus. Non discreuit flamma, & fortuna, quos amor, & natura coniunxerat. Reperti post effossas ruinas velut inter mutuos complexus extincti, reddente filio spiritum parenti, à quo hauserat. Postremus flammæ riuus per agros traductus, alijs exustis, alijs non sine diuino numine intactis, per labyrinthos, ac spiras Mæandrum igneum referens, tandem in viam regiam incidit. Erat hæc, vt fere semper, rhedis, equis, pedibus confertissima: quippe vnica Neapoli per oram maritimam Salernum vsque tenditur, indeque ad Lucanos, ac Brutios. Vt prospexere viatores ignem è Monte exilientè, in campos delatum, incredibili celeritate decurrere; improviso monstro perterriti, qui eò tendebant, gradum referunt; qui contra, diuersi abeunt, dissipatique, consternati omnes in fugam: rati, vt quisque cursu princeps. ita fore postremum periculo. Sanè perperam in libello de terramotu pronunciauit Seneca, *incendium fugientes non sequi*. Nam inter cetera incendiij Vesuijani portenta illud est, quod siue

Seneca in lib.
de terramotu

deflecteret; ignis in fugientes infiliebat, multis etiam, dum in tergo respectant, fronte circumuentis. An quia vltor scelerum fontes quocunque insectabatur? An quia, si naturalē causam venari velimus, inter fugam pulso anteriori aëre, & posteriori euocato, simul halitus ille leuissimus trahebatur? Præclusa fuga, rhedæ, vt ferunt, integræ absorptæ: multi hominum enecti: pauci ambusti, vix euasere Spectaculo alijs fuere, tanquam flammis vicissent, qui effugerant, speciosa ijs perinde fuga, quam pugna. Narrabant hi, repentino ignis accessu congemiscentium clamorem vix tolli cœptum, & compressum, querelas occupante flamma; mox vias, quæ vltro, citroque turbis fugientium seruebant, apparuisse desertas, paucis ijs, qui superuixere, addubitantibus, fatise vigilarent? an ea nocturna forent somnia, aut præstigiæ, captionesque oculorum? Quidam, cum Salerno Neapolim iter faceret, ac forte ea hora in locum incidisset flammis obnoxium: prospecto periculo, non segnīs ad fugam in vicinam syluam deflexit, quò alij etiam duo diuerterant. his ille cum se tertium adiunxisset; nescio quo casu detentus à vepribus, paulisper hæsit. Mora in incolumitatem cessit. quippe, cum breuī se extricasset; animaduertit, comites paululum progressos turbine abripi, atque oculis repente subduci: quorum cum ne reliquias quidem, aut supremum cinerem videret; existimauit nouo terræ hiatus voratos. Ipse ingenti periculo defunctus. consilio casu permisso, inter circumuolitantes flammis è deuī saltus angustijs tandem euasit. Hic, alijque semineces, & mortuis, quam spirantibus propiores, Neapolim cum deuenissent; tantum ciuibus incussere terroris, vt iam iam Vrbi flammam imminere arbitrati non pauci, aliò auolauerint, omnia in maius augentem metu. Descriebat interea vis flammarum, quæ siue fulminis in morem, siue igni, vt Meteoristæ vocant, fatuo similis, erratica, ex lex, hæc, illac transiliens, plerosque cæde; luctu ac metu ceteros funestabat. Neque minor è cinere pestis; quàm è flamma. Nempe inter circumducta in orbem flammarum volumina, turbines cinerei admiscebantur. In hos aliqui, quos cineris aspectus se fellerat, dum incurunt, miserè conflagrarunt, sub doloso cinere flamma deli.

delitescente ad fallendum. Illud admirabilius; quòd cineres, quo extincti fuerant, residente in aggeres, tumulabantur, & versis naturæ legibus, præbebat tumulum cinis; dum cineri tumulus præberi solet. Iam in via regia ignis, & cinis publicè grassabantur: iam quidquid obuium fuerat, demoliti, si Neapolim attigissent; tectis ruïnã, ciuibus funera, vrbi vastitatem minitabantur. Perfecerant impium consilium, mali Dæmones, quorum, vt reor, impulsu pestis illa ferebatur; nisi Deipara, vt assolet, eorum impetus retudisset. Surgit ad viæ limites non procul Neapoli aedes dicata Virgini, cui à Succurrendo appellatio. Hic forte Sacerdos coram conferta multitudine faciebat: cùm ex improviso fugientium clamores, morientium gemitus, flammaram sibila exaudita. Perculit omnes præsentia periculi, & sæpe letho grauior lethi metus. Obuersabatur animis, oculisque vicina mors. atque in ea, veluti cauea, deprehensi aut misere expectanda nex erat, aut flammæ temere occurrendum. Timendum etiam, ne inter loci angustias, & ingruentem turbam, si eniterentur; obriti (vt superioribus annis in fortuito incendio contigit) vltro interitum anteuertent. Ergo dum inter fugiendi, sistendique consilium, hæsitant, clarescente iam sonitu, & flamma propius crebrescente; clamitare omnes, peccius tundere, atque humana spe deiecti, opem Virginis implorare, vnicum in re deplorata suffugium: cùm torrens ille igneus, turboque cinereus, de quo diximus, visi ad fores vsque decurrere, mox adiculam deuoraturi, qui palatia, turreisque sorbuerant: Sed patrociniò Deiparæ, resedit ad fores turbo cinereus: torrensque igneus vel extinctus, vel, vt alij ferunt, ad mare delapsus. Nimirum non poterat ignis ille tartareus è Vesuij faucibus, tanquam è Gehennæ portis emissus, in templum illi sacrum perumpere, quæ dicitur Porta Cæli. Cernitur ad hunc vsque diem ante fores, vnde decliuis ad templum est aditus, supra tres vinas elatus cinis, vltèrius progressurus; nisi Deipara inhibuisset cuius etiam manus amnes igneos, Neapolim, vt ferunt, collineantes, à Neapolitanis muris reiecit, Vrbe indemni, & iam defuncta tanto metu. Multi ex ijs, quos diximus riuus ad mare vicinum procubuere. Nempe hoc vnum ad fluuij si-

mili-

multitudinem deerat, vt siue vndantes flammæ, siue flammantes vndæ, inundatione per campos facta, tandem ad mare defluerent. in quo tamen incendium pertinacius exarsit: vt, quo terræ inundauerant, eodem mare conflagraret. Ardebant, nouo miraculo, inter vndarum vortices flammæ: & ignei fulgoris assultu lata maria colucebant. Triumphabat inter aquas ignis, à quibus toties cladem acceperat. Commiscebatur marinus fremitus stridori crepitantium flammarum: & fretum æstu nouo, ac non solito exæstuabat. Crederes æmulatione vicini Montis nouos è mari erupisse Vesuuios. Non præteribo hic lacrymabile quorundam infortunium, qui cum ignem vndique occurfantem prospicerent, fugam ad littora meditati, proiecere se tandem ad mare siue mitius occubaturi inter aquas, siue nandi peritia salutem sibi ab vndis polliciti, quam à flammis impetrare non possent. sed irrita spes, conatusque. etenim ibidem ab igne deprehensi in ipsummet lethi genus quod fugiebant, incurrunt, extincti maritimo incendio, inter aquas non naufragi, sed combusti. Profecto incredibile videri non debet, faces in Dodonæo fonte succendi: in stagno Samosatæ vrbs linum: in Lycia Hæphæstij montibus riuos ardere: ignem in Nymphæo aquis pluuijs inardescere: cum certis auctoribus noverim, duodecim, & eò amplius dies inter Tyrrenas aquas ignem Vesuuianum arsisse. Erat quippe materiæ bituminatæ, & oleagineæ, illi similis, quæ, vt animaduertit Plinius, in Chimæra Lycia monte aquis accenditur: terra, sænoque extinguitur. Simile quid narrat Strabo, *prope Modonem, igneo halitu erumpente, mare ad quinque stadia ferbuisse.* Idem planè de flammis Ætnæis Augustinus refert, qui *legimus, inquit, apud ethnicorum historias Ætnæis ignibus ab ipso montis vertice vsque ad lacum proximum decurrentibus ita ferbuisse mare, vt rupes exureret, cum & pices nauium soluerentur.* Hæc Augustinus ex Iulio Ethnico. qui addit, magnam tum piscium multitudinem exanimatam enatasse. Hoc olim contigisse in Vesuuiano incendio tradunt Zonaras, & Dio: & nunc omnium testantur oculi. Si quidem aquis inter flammam ebullientibus, infinita prope vis piscium extincta, ne in maris quidem fundo à Vesuuij faucibus

*Plin. lib. 2.
c. 103. 104.
106.*

*Plin. ibidem
c. 106.*

Strabo lib. 1.

*August. lib. 3.
de ciu. c. 32.*

*Iulius Eth-
nicus apud
Lud. Vives
ibidem.
Zona. & Dio.
in Tito.*

bus tuta. Extitere postea ingentes piscium turmæ ex imo ad mare summum eiecta, flammis iam, & aquis elixæ, atque in dapes paratæ, prædæ, & gulæ irritamentum. Sed abstinuere incolæ, quòd halitu infectos suspicarentur, sapientiores profectò, quàm olim Liparenfes; qui, vt narrat Orosius, pisces Aetnæ incendio exanimatos cum auidè deuorassent, mox morbo arrepti, absumptique sunt, pestilentia iu eam Insulam importata. Illud etiam inter hæc contigit prodigio simile. Mare per id tempus visum destituere littora; vt iure vsurpari possit illud Prophetæ, *Mare vidit, & fugit*, nauibus, quæ Neapolitanum portum tenebant, pænehærentibus in sicco, nisi mare mox reflueret, perituris. sed æstu reciprocante, & aquis relabentibus, emerfere. Idem contigit in Surrentino littore, per passus fere mille arefcente mari. Non desuere, qui dicerent euocatas è littoribus auxiliares vndas; quâ bellum ab igne timebatur; cum flamma veluti coniurata volitarent ad maria. Sed reijcienda isthæc inter commenta, lususque poetarum. etenim, si res ad philosophicam trutinam expendatur, in tanta effusione ignium, cinerum, lapidum, metallorum, ac materiæ prope immensæ, Natura, quæ tantopere abhorret à vacuo, ne in penitissimis Vesuij recessibus quidpiam interciperetur inane: aquas eò per latibula attraxit, attractasque detinuit; donec, laxato aut intruso aëre, quæ per eosdem meatus ad sedes pristinas dimitterentur. Attestatur hoc arenæ tanta vis effusa, quantam ne mille quidem arenariæ profudissent. Reperta quoque inter cetera purgamenta montis marina conchyliæ; vt parum Vesuuij fuerit se ignibus ingurgitasse, nisi etiam in gulam maria conderet. Pluribus præterea in locis, tum prope Porticus, tum inter Pompeios, & Herculæanum mare prorsus euauit. Ibidem superingesta enormi trabium, & cæmentorum materia, quam torrens ille deuexerat, exuberante tellure, portus emerfit non contemnendus peninsula in modum, mari hinc inde circumfuso, longo tractu porrectus. opus momento confectum, cui per plures annos vix opes regiæ suffecissent, futurum posteris perenne Vesuij monumentum, ad cuius nutum enatæ peninsula, extructi portus, exhausta maria, mutati etiam sinus, stationesque

litto-

Orosius lib. 5.
cap. 10.
Psal. 113.

littorum, mari sedibus alijs decreſcente, ſucceſcente alijs.
 Porro extant longè maiora terris Veſuuianæ flammæ veſti-
 gia. Apparet alia quædam, & lacrymabilis rerum facies.
 Oppida; quibus frequentiffimis maritimum Montis latus re-
 fertum erat, vbi fuerint non agnoſcitur. Tecta partim ſolo
 tenus deiecta, partim ſurgunt deuſta, quaſſata, ſemiruta.
 Pauca, quæ integra ſuperſuere, ſqualent incolis viduata.
 Agri, quæ ignis excurrit, arboribus ſpoliati. Syluæ reſectæ
 apertam præſtant planitiem. Campi, in quos multi rami,
 truncique inciderunt, iam pæne ſylueſcunt. Equatæ valles,
 quæ vicinis oppidorum ruinis creuere: cinerum tumuli plu-
 ribus in locis prope in montes aſſurgunt. ſiquidem turbines
 cinerei, quos vnâ cum torrente igneo Mons aſſlauit, ante-
 quam ad mare procumberent, ſubſedere terris iamque alijs
 alijs aggeſti plurimum referunt collium imaginem ſterilem,
 ſqualidam, horridam, nunquam vnus montis diſpendium
 inſtauraturi. Sed ſpectaculum inter cetera, funeſtiſſimum
 exhibent loca, quæ Pompeios, & Herculænum interiacent.
 Nuda cernuntur nullo diſcrimine prope immenſa camporū
 ſpatia, paulò ante diſcriminata villis, ac turribus, & lectiſ-
 ſimis vitibus conueſtita. Non arbor ibi ſuperſtes, non ſe-
 ges, non frutex, non herbula. Solum, quod lata modò vi-
 riditate herbeſcebat, plane exherbatum, ſaxis peruſtis, alijs-
 que montis eiectionis conſpergitur. Non vnum Cam-
 pania iugum, ſed Pelion, Oſſan, Olympum, & pæne quid-
 quid vbique eſt montium, diſrupra credas in lapides. Hæc
 feralia ignei tramitis, flammæque veſtigia, in vaſtiſſimos
 protenſa tractus, incredibile eſt quantum ſpectatoribus ter-
 roris incuriant. Nemo eò accedit (acceſſere autem fere
 omnes è vicinis vrribus, atque oppidis æquè ſummi, & imi)
 quin fateatur aſpectu vinci, quidquid magnum mente præ-
 ceperat. Stuporem auget vaſtitas tanta in loca tam diſſita,
 fere momento importata. Viæ præterea per plures dies oc-
 cluſæ obſtructæque cinere, qui varijs in locis ad ſex, ad de-
 cem, ad quindecim etiam palmos attollebatur, domorum
 culminibus, &, pæne dixerim, pinnis turrium exequatis.
 Tentatum eſt per cinerem iter, quæ iacebat humilior: ſed
 luere pœnas audaciæ, qui auſi ſunt. Hærebat pes in viſcoſo
 cinere

cinere, ac si in tenacem argillam incidisset. Non homo, non equus, non bos inde se expedire poterant; quamvis maxime adniterentur, & nisi celerrime subuentum esset, misere deperibant. Quidam, dum aliorum metum irridet, & contemptim, ac ioco cinerem calcat, intra paucas horas extinctus est. Perurebat acrius cinis, quam ignis: neque, vt solet, flamma iu cinerem, sed cinis abibat in flammam. Narravit mihi vir fide dignus, qui tertio, aut quarto incendij die ad ea loca propius accesserat iauditate spectandi, vidisse se in via duo iumentorum corpora, sex hominum, cinere demersa, & exanimata. vnius ex his dexteram inter exultantes flammam adhuc inardescentem nihilo secius, quam si piceam faculam ignis corripuisset. Retraxit ille gradum eo spectaculo territus, ne Plinij audaciam æmulatus, interitum etiam fortiretur. Iacuere palam in foro quadam delata in Urbem combustorum cadauera, lugubre spectaculum, quod non parum elicuit lacrymarum: ora nigrantia à bustis dissita, ossa carnibus dilapsis extantia; manus, pedes, crura disiecta, Vesuuianæ cladis exuuiæ. Huc recidere septem, quos recensuimus, torrentis ignei riuus, seu potius, quæ septē nec fabulosa extulit capita noua Hydra, sæcunda in perniciem. Ceterum veritatem eorum, quæ de torrente igneo diximus, comprobatur id, quod scripsit Orosius, qui, *abruptum*, inquit, *Vesuuji montis verticem magna profudisse incendia ferunt: torrentibusque flammarum vicina regionis cum urbibus, hominibusque deleuisse*. Ex Ætna quoque monte, qui Catanæ, celeberrimæ in Sicilia vrbi, adiacet, fluuium igneum decurrere solitum testantur incolæ, perniciæ, quacunque fluit, agris inuecta, omnia deuastaturum, nisi malo ciues occurrant, Agathæ Virginis velum hasta suspensum igni ostentantes. ad cuius aspectum, quasi ad erectum pudicitæ trophæum, reuoluto cursu, flammam trepidantes effugere, constantissimè fama fert.

Orosius lib. 7.
cap. 9.

Quintus, & postremus terror, aquarum inundatio. Malè consultum reor ijs, qui magna, & noua conscribunt; cum nouarum magnitudo rerum, animis ad dissentendum pronis, fidem demat historiæ. Profectò posteri, qui hæc legent à peritioribus dirigenda in annales facillè in suspicionem venient,

nient, non tam narrationem hanc esse omnia ad veritatis normam metientis historici; quam fabulam multa ad voluptatis licentiam eminentis poeta. Quis enim credat eodem planè tempore ex eodem Monte ignium, & aquarum scaturigines prodijisse, partamque flammam vnda obstetricæ? Quis sibi persuadeat (quod inter ea, quæ fieri nequeunt, recenseri solet) aduersantia elementa, ignem, & aquam, coijisse inter se se, ac pæne scædus inijisse? Quis non inter fabulas numeret, eundem Vesunium, quæ mare prospicit, torrentem igneum quæ continenti adnectitur, torrentem aqueum demisisse; & quasi diuisis copijs, ex vtroque latere flammis, & vndis, fulmine, & flumine, conflagratione, & inundatione, oras finitimas inuasisse? Hæc tamen verè ita euenisse, nostro detrimento didicimus, non multò grauiore à flammis quam ab aquis accepta clade. Scilicet in hac veluti rebellantis Vesunij defectione omnia cum eo in nostram coniurauere perniciem elementa: Terra concussionibus; Aër pluuijs cinereis, ac lapideis: Ignis conflagratione; Aqua eluione: vt hinc præfensionem quandam haberemus extremæ diei, & suprema diuinæ iræ argumenta: dum iam *pugnat Orbis terrarum contra insensatos*. Itaque, dum Vesunius per maritimam oram cinere, flammisque bacchatur, pæne maria debellaturus; ex alio latere, quo Palmæ, Nolæque campos despectat, ingentem aquarum vim magno impetu cœpit effundere. Sæuijt hæc, quæ rabies ignis defecerat: quicquid flammarum voracitati subductum fuerat, demolitura. Namque in agros effusa, omnia longe lateque demersit; vt æquora camporum transijisse viderentur in maria. Primò, vijs occlusis, aquæ ad quindecim palmorum altitudinem assurrexere æmulatione quadam ingentium fluiuiorum. quæ, quamuis non multò post detumuerint; non tamen transiri vado poterant admirantibus, vnde tam subito nouus hic fluiuis erupisset? Coniurauerat non cum flammis modò, sed cum aquis etiam cinis, qui plurimus torrentis alueo ferebatur. Horrent adhuc circumfuso cinere arborum fibræ non sine suspitione perustarum radicum, spe quoque proximæ colligendæ vindemiæ pæne perdita. Hæc dubia perniciēs, & futura prospiciens: illa certior, & cum præfenti

Sap. 5.

senti iactura. Aquæ cum eodem, quo flammæ, impetu quasi
 certatim è Monte decurrerent, atque obstantes arbores, gle-
 bas, trabes, cæmenta, saxa, alveo iam tumidiore conuo-
 luerent; non in mapalia solum, & tuguriola, sed in domos
 etiam, ac tecta irrupere. & iam, tabulatis effractis, in cel-
 las vinarias intrusæ, dolia vino pretioso abunde plena ruptis
 compagibus, exonerare. Natabant pavimenta vino: &
 inter aquas iam rubescentes, a mnis purpureus excurrerebat,
 labore, lucroque præteritæ vindemiæ vnâ cum vini riuis ef-
 fuso. Neque ea solum lues ab aquis fuit. nam per agros vil-
 læ, casæque deturbatæ; per pagos non paucæ domus deie-
 ctæ, aliæ obsessæ: itinera obstructa: commerciâ sublata;
 quasi perruptis obicibus, Eridanus, aut Danubius exun-
 dasset. Memorandum illud, & in re tenui non tenue diuinæ
 prouidentia argumentum, quod in agro Nolano contigisse
 narratur. Rapuit cunas & iacensem infantulum vis aqua-
 rum, quem repente è suorum auexit oculis. Credidere illi
 mortuum dolere, fleuere, vix trahentem auras, absorptum
 aquis, atque in terra naufragum querebantur. itur fortè po-
 stea ad syluam, reperta ibi cista cum puero incolumi planè,
 ac sospite: quasi aquæ illi admurmurantes, blandæ somni
 conciliatriculæ; & frondium aquis adstreptium fragor fuif-
 set pro nania. Admirationem peperit, quod rapidissimè ve-
 sta inter aquarum vortices cuna euasisset in cymbulam; &
 fasciolis vsa pro velis, diuinæ clementiæ afflatu, nauarco
 Angelo, ripam secundo cursu tenuisset. Prasagiere non
 pauci, puerum ad supremos honores conscensurum, tâquam
 nouû Moysen in fiscella scirpea ad ripam fluminis asseruatû,
 aut nouum inter syluas Romulum maiore miraculo, vnda
 nutrice, non lupa. Suspicienda scilicet in eo diuina potissi-
 mum prouidentia, quæ magnam se exhibet vel in paruis.
 Suspicienda pietas in salute pueri, omni humana ope desti-
 tuti; cum per idem tempus & virorum plerique, & multa
 pecudum millia hac eluuiione demersa perierint, in antiquû
 prope chaos recidentibus elementis; & aqua terris vndan-
 te, cum mare flammis ignesceret. Hic quintus terror, &
 postremum spectaculum Vesuuianae tragoediæ, quæ vna mul-
 tis in locis plures tragoedias excitauit. Acclamations, &
 plausus

Exod 2.
 Liu. lib. 2.

plausus cessere in querimonias, ac lacrymas. magna rerum ac luctuosa catastrophe scenæ seruijt defuncta excidijs vr-
bium, & funeribus populorum. Inter tot tamen calamita-
tes, & clades vrbs Neapolis vicino malo perstricta leuissimè,
immo omni planè pernicie immunis fuit, nullum publicum
detrimentum passâ præter ingentem timorem. Id secundum
Virginem, cuius in primis patrociniû Parthenopes nomen
ipsum ominatur, Martyri Ianuario suo præcipuo tutelari, ac
patrono acceptum refert. Senferat olim in Vesuuianis in-
cendijs Ianuarij præsidium, non quidem, dum ille viueret,
vt nullius antiquioris testimonio nixus, memoriæ prodidit
Maiolus, sed centum sexaginta septem annis ab eius obitu
natalitio: nempe in conflagratione, quæ contigit anno post
Christum natum quadringentesimo septuagesimo, non pri-
mo, vt plerique, sed secundo; cuius extinctæ laudem omnes
Ianuario tribuunt. Fuerat ea facillè omnium maxima: in-
qua, vt supra cum Marcellino diximus, *tota Europa facies
minuto puluere contacta est*. Ideoque, vt habetur in perue-
culta de S. Ianuario homilia, *toti Europa conflagratio im-
minere videbatur*. Confugerat per id tempus Neapolitana
Ciuitas ad Ianuarius; cuius iam tum & patrociniû gloria-
batur, & sanguine, experta in præsentissimo periculo opem
præsentiozem. Restinctas enim Ianuarij beneficio flammæ
& totus pæne terrarum Orbis agnouerat, & Græcia (vt ex
Marcellino, & Procopio refert Baronius) annua memoria
testabatur. Itaque cum hæc à maioribus tradita, Neapo-
litanorum ciuium animos imbuissent; vbi flammula è Mō-
ris vertice visa splendescere, noui duxit incendij prima ve-
luti lineamenta: nihil ij habuere antiquius, quàm vt ad im-
plorandam Ianuarij opem curas omnes, animosque conuer-
terent, auctore in primis Cardinali Archiepiscopo, qui pe-
riculo ereptus, vix Neapolim attigit, cum Ianuarij sangui-
nem eductum ex arcula, eiusdem capiti apposuit: vt visita-
to miraculo ad eius aspectum liqueceret, quasi ad fontem
resiliens, vnde scaturijt. Sed cœperat iam nouo prodigio
antequam cum capite congredere, sponte mollescere,
commiseratione, credo, cladis, quam Vesuuius, inferre
iam cœperat. Indicta præterea ab Archiepiscopo supplica-
tio,

Maiolus col-
loq. 16.

Marcellinus
in Chronico.

Baronius in
notis mart.

Marcellinus
in Chron.
Procop. lib. 2.
de bell. Goth.
Baron, loc. cit.

tio, quia caput, & sanguis Martyris publice deferretur. Af-
 fuit ciuium multitudo supra captum centum fere millia ca-
 pitum fuisse tradunt. Sequebatur Prorex nobilium corona
 stipatus. Quo sensu animorum id factum sit, dum indæ flam-
 mæ lucere, hic tenebris cuncta nigrescerent, nubes cælo ci-
 nereæ impenderent, terra motibus quateretur, facilius alij
 coniectura assequerentur, quàm ego narratione. Ad strepe-
 bant terræ fragoribus clamores hominum, veniam à Deo,
 opem à Ianuario flagitantium. Manabant è Vesuij super-
 cilio flammæ; ex omnium oculis lacrymæ. Nemo eo die, vt
 opinor, ita obfirmatus in scelere, pectorisque adeo ferrei
 fuit, qui vnâ cùm Ianuarij sanguine non liquefceret. Enim-
 uero non tot hominum millia concionatores disertissimi è
 peccatorum cæno deducta ad Dei amicitiam traduxere vno
 seculo; quot vno die Vesuius. scilicet Mons elinguis lin-
 guis igneis loquebatur: neque vnquam sine ingenti fructu
 fuere linguæ igneæ. Igitur cùm eo, quo dictum est, sensu
 pietatis supplicatio per urbem vaderet: primò ad templum
 D. Mariæ à Carmelo, quod peruetusta religione colitur, tum
 extra portam, quæ Vesuium prospicit, itum est. Quod cùm
 postridie præsentè Cardinali Archiepiscopo, qui primo die
 morbo detentus absuerat, repeteretur: ferunt qui aderant,
 vt Montis aspectui sacer Ianuarij sanguis oblatu est; nubes
 cinereas, quæ à Vesuiano incendio conflata, atque haliti-
 bus igneis intermissæ, tunc ad Urbem, quasi meditata per-
 niciem, ferebantur; non ausas progredi, visasque refugere,
 Erubuere, credo, flammæ victorem suum, eiusque aspectum
 sustinere ignis non potuit, à quo se victum, prostratumque
 meminerat. Coniectus olim Martyr, dum viueret, in for-
 nacem, ille sus euaserat; vt iam tum flammis imperare as-
 sueretur: & paruo Nolæ inclusus camino, præluderet ille vi-
 ctorijs, quas erat tot postea sæculis de Vesuio reportaturus,
 inter Nolanas flammæ integer; vt nos etiam eius beneficio
 inter Vesuianas innoxij esse possemus. Quod si, vt Cypria-
 nus ait *Gehennæ ignes Martyrum glorioso cruore sopiuntur;*
 certè mirum non est, Vesuianum ignem, Tartarei indicè,
 Ianuarij sanguine consopiri. Hunc eius diei supplicatio exitum
 nacta est; cuius omen iam omnes animis, ac spe præce-
 perant.

Cypr. ep. ad
 Mart.

perant. Fulserat eo die dubia lux, ut Sol non tam lucere, cælo, quam lugere videretur. tum fædissimæ nubes planè Solem condiderant, omnibus cæca caligine circumfusis. Vix Ianuarij sanguis gestandus per Urbem, ex ara maxima efferri cœptus, cum Sol repente intermicuit, ac fenestram, quæ supra ianuam patet, clarissimè collustravit, omnibus, quasi eo radio spes certa salutis effulserit, auspiciatissimam lucem, & miraculo similem inclamantibus. Illud præterea silentio præterire non possum, quod per omnium ora vulgatum, multis etiam persuasum, testantur non pauci, visum ibidem inter eam lucem Ianuarium insula, baculo, & pontificia veste fulgentem, quasi eo aspectu oppignerata fide, Urbem sub eius tutela, ac patrocinio futuram. Ex illo omnia nobis tuta, omnia fausta euenerunt. Illud omnino liquet, Ianuarium si minus aspectu, qui sub oculos cadat, certè ope affuisse. Inter tot terræmotus nulla ruina. Torrens igneus prope Neapolim vel compressus, vel retortus. Cinis qui leuiter hic initio pluerat, opportuna, atque insperata pluuia, mox abstersus. Nubes cinereas sæpe vidimus recta Neapolim à ventis impelli, mox repelli. quandoque etiam animaduertimus, supra proximos colles Vrbi veluti coronam circumduxisse, quasi tacitè sueclamantes accessu se prohiberi. quotidianum Deiparæ, ac Ianuarij miraculum inclamant omnes, diffitetur nemo. Euolatus pænè mensis erat à die nascentis incendij, cum cinis in immensa congestus volumina vndique Neapolitanum cælum obtexit. Instaurantur metus, consternatio, clamores. Rursus omnia luctus, lamentationes, vota. Diluuium cinereum metuebatur, non pluuia; cum ex insperato detectus aër: restitutum cælum: depulsæ nubes, vix tenui cadentis cineris relicto vestigio, quasi nobiscum ea leui aspergine iocarentur. Ridemus iam quotidianas minas adhuc furentis Vesuij. Nubes prodigiôsæ, quas è Montis culmine semper egestas videmus aliò iter arripere, quocunque ierint portentum, ac metum asportaturas; iam spectaculum multis exhibent non iniucundum Mōstra, quæ hinc in in alias Mundi plagas luctus, ac funera conuehant. nobis pænè ad voluptatem trahuntur. Quamquam, ut paulo ante dicere cœperam, nihil hic interea prætermis-

termiffum, quod vel ad mulcendam diuini Numinis irā, vel ad conciliandum Deiparæ, ac Ianuarij patrociniū conducere potuiffet. Ter Ianuarij fanguis ad Montis afpectum allatus, vt qui flamma terrorem inculferat, fanguine terreretur. Supplicationes per mēfem quotidie repetitæ tam multæ diebus fingulis, vt fæpe vna pluribus occurreret, inter viarum anguftias implicatæ ad pietatem. Iam forum plateæ, compita non alijs vocibus, quàm gemitibus, fufpirijs, precibus refonabant: adeò vt Vrbs tota vnius templi faciem redderet. Chori virginum paffis crinibus ad commiferationem; turbæ virorum fiue fe loris acriter diuerberantium, manante iam è laceris humeris faguine Vesuij incendia reftincturo, fiue capite coronam spineam, humero crucem, collo funem geftantium, argumenta concepti doloris; agmina religioforum animo ad pietatem, vultu ad modeltiam compofito, Deiparæ, ac Sanctorum fuffragia implorantium, quotidiana per hos dies Vrbs fuere fpectacula. Ambigeres, an facra hebdomada præuolaffet? vt non immeritò cordatus vir dixerit, incendia Vesuijana reponenda effe in optatis. quippe dum exhibet Gehennam Vesuius, cæleftem Neapolis exhibet Paradifum. Nihil hic exaggeratè dico, Profectò magnus est officij magifter metus. Illud præterea relatu dignum. Triginta pellices, quæ venali forma pudicitiam quæftui, animum Diti deuouerant: confilio ad meliora conuerfo, per Urbem turmatim prodire, accifis capillis, atque ad Chrifti è cruce pendentis pedes appenfis, tanquam fciffi cordis indicibus, constantiæ vadibus, pœnitentiæ trophæis. Neque minor in viris ad deteftanda fcelera pietas. Quidam antea facinorofus publicè per plateas ante Chrifti effigiem, elata voce, patrata vulgauit crimina tanto animi fenfu; vt ab omnium oculis prope fletum extorferit, iam concionator è reo. Infinitus planè fim, fi perfequar fingula: neque defunt, qui hæc exactius, & minutius confcripfere. Vt multa paucis, nemo in communi calamitate fibi deeffe vifus est, nemo fuis. Inter omnes tamen eminere vifus, & excellere Eminentiffimus Cardinalis, & Excellentiffimus Prorex; quorum vterque optimi Principis egregiè munus impleuit. Cardinalis Archiepifcopus tum in Ecclefia matre, tum in ceteris factā

Eucharistiam exponi iussit, inter clades & præsidium, & solatium. Ipse precibus, concionibus, supplicationibus assidue interfuit. Parochus præterea paganos, qui propius periculo aberant, ut pro suo quisque munere suis non deessent hortatus; summo in id studio inuigilauit. Non paucos etiam è religiosis familijs ad oppida, quæ vel ruerant, vel arserant, siue ad tumulandos mortuos, siue ad subleuandos superstites destinauit. Inter quos (absit iustæ commemorationi iactantia) Patrum nostræ Societatis charitas, atque ardor eluxit. qui, cum adhuc serueret incendium, Herculanium usque delati, inter æstuantem flammam, & saxa volantia, cadauera ex alto cinere defossa, atque in humeros imposita, noui Tobia, ne Vesuuiano cineri humanus commisceretur, tumulto honestiori mandarunt. Vesuuij funalibus parentalia celebrata. Hæc profecta ex Archiepiscopi Cardinalis industria. Par apud ciues Proregi commendatio, qui aspectu, imperio, opibus, ope non defuit. nam & supplicationibus per plures dies quotidie affuit pedes, detecto inter imbres capite, vir alioqui dubiæ valetudinis, & ea, quæ secuta est, nocte edicto cauit, ne quis ad pellices auderet accedere. qui accederet, quæ accedentem exciperet, capite plectendi. Exemplum sanè, quod omnis admiretur posteritas: qui clamum imperij tenent, etiam imitentur. Eiusmodi edictum eadem noctis hora per duodecim Urbis regiones, præmissis tubarum sonitu, promulgatum, maximo ciues terrore compleuit. Quasi ijs tubis inter nocturnas tenebras, ac cinerum pluuiam resonantibus, supremæ buccinæ sonitus, supremus Mundi cinis, suprema nox adumbraretur. Vias præterea, quæ altissimo sepultæ cinere, itinera planè intercluserant, missis eò pluribus hominum millibus, aperiendas Prorex curauit: ijsque oppidis, quæ nondum funditus flamma vastauerat, opportunè subuenit. Nocturnas etiam per Urbem excubias, suis distributas locis, aptè disposuit, ne nouæ turbæ excitarentur. Quippe occupati maiore formidine animi non reguntur legibus, aut imperio: & cum semel apud vulgus turbatum, trepidatio in tumultum euadit. Sed inter hæc omnia principem commendationis obtinet locum cum Archiepiscopi, ac Proregis, tum priuatorum ciuium in exte-

ros homines pietas, qui flammam inter elapsi, destitutis laribus, Neapolim pæne omnes confugerant, initio exclusi, postmodum admissi. Hi vastatione oppidorum, & Vesuviana illa veluti proscriptione, bonis omnibus spoliati, egeni, prostrati, quidam etiã femiusti, ac veluti precarium trahentes spiritum, non homines, sed larum, atque umbrarum hominum vagabantur. Alius ereptum parentem, alius coniugem, alius liberos lamentabatur: omnes patriam, qua nihil est plerisque mortaliu carius. ex his non paucipaulò ante locupletes, domibus, prædijsque deperditis, decem, viginti, quadraginta etiam millium aureorum vno die effuso pretio, aut fame emori, aut, quod ijs morte grauius videbatur, stipem emendicare cogebantur. Mulierum præterea pudicitia in magnum discrimen adducebatur; quarum multarum parentum, & coniugum interitu orbæ, ac viduarum per urbem errabant, stipata gregibus puellarum: in quibus maius periculum creabatur à forma, quam impendisset à flamma. Ergo, cum non defllet pietatis materies, ciuium pietas materiæ non defuit. Reserata marsupia, detectæ arcæ, aurum veluti è carcere eductum: quæ præcipua Solis progenies longo tempore lucem non viderat. Neque solum ijs, qui petebant, pecunia, & omnis generis comæatus solito largius erogata; sed multi etiam conuenarum à primarijs viris, deni, quindenii, viceni à singulis excepti perbenigne hospitio, quos Mons arcebat inhospitalis. Multarum præterea domus conductæ; eoque loci mulieres adductæ, earum potissimum, quarum pudor periclitabatur; excitaturarum hic maius incendium, quam quod in Vesuuiio fugientes reliquerant. In has impensas non solum è publico Urbis ærario, sed ingens etiam pecuniarum vis effusa ex ijs, quos iure Montes vocant, quia ad pietatis munia destinantur, quæ locum obtinent Cælo proximum. Largior in hoc fuit is, quem Montem Misericordiæ appellant, contrahendi etiam æs alienum vsque ad decem millia aureorum potestate petita: vt Montem Monti, & Veseui sanitiam non nisi Misericordiæ Montem opponeremus. Septem fere hominum millia, quæ flammam euaserant fame lentius conficienda; Montis Misericordiæ impensis, atque opera enutrita partim in oppidis, partim Neapoli extra pomerium, ad

ad eundem Martyrii Ianuario sacram : vt vel hinc appareat , eos à Vesuuiano æstu subductos , sub Ianuarij tutela , atque vmbra conquiescere . Certatum in his pietate inter eos , qui præerant imperio . Atque in hæc opera tum Archiepiscopus , tum Prorex non auctoritate solum , atque industria , sed magnis etiam largitionibus conspirauere . Præluxere Duces exemplo , quo in ceteris pæne sancita lex est . Equidem crediderim his maximè placatum diuinum Numen , à nostris cladibus temperasse . Dixit sanæ impiè Seneca , *Non ira Numinis terram concuti suas ista habere causas : neque imperio fauere* . Nobis quibus hæc sunt Christiano radio metienda , longè aliter sentiendum . Deus est , vt Regius Vates ait , *qui tangit montes , & fumigant* . Deus est Moysè teste , *qui montium fundamenta comburit* . Non potuit is incendij huius auctorem quasi digito clarius indicare . Vesuuium tantum non nominat . *A Dei facie* , vt præsensit Daniel . *fluuius igneus , rapidusque egrediebatur* . Deus est , vt Tertullianus ait , *verus Prometheus , qui signa maiestatis suæ iudicantis e didit per imbres , per ignes* . Flamma ipsis ab aquis fota , vt in euentu cosimili Petrus Damiani dixit , *perspicuè fuit diuini furoris indicium : cum quidquid mergebatur , extingui non posset , & aqua quodammodo humida non esset , vt ardentia posset extinguere* . Ambigas , an extra communem naturæ aleam constitutus ignis ille sit , cuius impetum non circumseptæ parietibus domus , non vlli obices remorabantur ; solutis illico cunctis in cinerem , veluti in sarmenta , aut stipulas incidisset . Cinis ipse , qui per mensem fere integrum momentis singulis in immensas nubes dissipatus , ac postmodum deoneratis nubibus , onerata tellure , tecto mari , iam mille Vesuuios exhaustisset : olet profectò aliquid natura maius . Gehennæ adumbratam quandam imaginem Deus nobis in Vesuuiio refert : vt vel hoc metu à culpis inhibiti intelligamus , quam acriter ignis ille torqueat , cuius vel ipse cinis exurit . Pausilyppi , Mergellinæ , & Lucullanæ plagæ delicias , hinc Puteoli cingunt , inde Vesuuius , gemini Naturæ exstantis camini , adiecta voluptati supplicia . Quippe *de Aetna , Vulcono , ac Vesæuo* , vt Abulensis ait , *à quibusdam indubitato astruitur , quod Inferni quadam ora sicut* . Neque hoc

Seneca in lib. de terram.

Psal. 103. Deut. 32.

Daniel. 7. Tertul. Apol. contra Gen.

Petrus Dam. serm. de Sancto Bussin.

Abulensis prærad. lib. 5. c. 99 & sequent.

hoc tantum tulit superstitiosa vulgi, & plerumque fallax credulitas, sed sapientium quoque sententia momentis librata rationum! Profert idem Abulensis Mayronum, clarissimum Scoti asseclam docentem, post extremum Mundi diem hæc montium æstuantium spiracula esse occludenda, & tunc demum Inferorum fores obfignandas, quæ nunc mortaliam terriculo patent. Non dissentit ab hoc sapientissimus vir Surius, qui, *quidquid*, inquit, *dicant philosophi, quædam sunt Tartari ostia, aut loca puniendis animabus destinata. Ut in Islandia mons est Hecla dictus qui ignem euomit. Visuntur illic mortuorum spiritus, qui in nota specie efferuntur familiaribus colloquijs hominum. Addit infra. voluisse Deum, in terris extare huiusmodi loca, ut certius nossent mortales, quæ maneant impios post hanc vitam: & sic discant timere Deum; ut possint æternos ignes euadere. Testatus est idem (ut è Metaphraste Maiolus refert) Pion presbyter paulò ante martyrium, cum christianam religionem sanguine testaretur. Consonant his ea, quæ Gregorius tradit de Theodorico Rege Arriano, Ioanne Papa & Simmaco iudicibus, in ignem Liparitanum demerso. Habemus denique de hoc ipso Vesuuiio apud Petrum Damiani testimonium luculentissimum. Libet verba transcribere, quia ad rem, qua de agimus, maximè faciunt. *Desiderius*, inquit, *religiosus, Casinensis monasterij Abbas (hic fuit postea, pace eruditissimorum virorum, non Urbanus II. sed Victor III.) mihi aliquando narrauit, quod ipsa ratio persuadet, ut scribam. Seruus Dei Neapolitana regionis in prærupta rupe iuxta viam publicam habitabat solitarius. qui nimirum dum nocturno tempore psalleret, & fenestram cellulae horarum explorator aperiret; ecce vidit multos nigros homines tanquam Athiopes, iter carpere, & longo tractu sarcinarios comminare. cumque eos inquireret, qui essent, cuius rei gratia hæc iumentorum pabula deuectarent? Maligni, inquiunt, spiritus sumus. hæc paramus non pabula pecoribus alendis, sed fomenta potius ignium hominibus comburendis. Ita planè secundum similitudinem illam Apostoli, supra fundamentum hoc alij ædificant scænum, & stipulam; quale cuiuscunque opus sit, ignis probabit. per scænum, &**

Mayronus
apud eundem.

Sur. in comm.
ann. 1537.

Maiolus col-
loq. 16.

Greg. Dial.
lib. 4. c. 30.

Petrus Dam.
epist. ad Do-
minicum Lo-
saticum.

Epist. 1. ad
Cor. cap. 3.

stipulam peccata significans, quæ Gehenna accensa, incendio perpetuo peccatores incendunt. Pergunt illi: Fræstolamur enim in proximo Principem Capuæ Pandulphum, qui iam decumbit, & Ioannem, Magistrum militum Neapolitana ciuitatis, qui adhuc uiuit incolumis. Illico vir Dei præfatum Ioannem impiger adiit: quæ uiderat, quæque audierat, fideliter cuncta narrauit. Per idem tempus Otho Imperator II. aduersus Saracenos præliaturus, in Calabria festinabat. His igitur auditis, Ioannes ait. Modò necesse est, nos Imperatori occurrere, & cum eo simul de huius terra statu prouida consideratione tractare. Porro post Imperatoris abscessum spondeo, quia & seculum deseram, & monasticum habitum sumam. Vt autem probaret, utrum verum esset, quod ille narrabat, nuntium protinus ad moenia Capuana direxit, qui ueniens, Pandulphum iam mortuum reperit. Ipse quoque Magister militum Ioannes, antequam istas partes Imperator attingeret, vix diebus quindecim superuixit. Quo mortuo, Mons Vesuuius, unde uidelicet Gehenna frequenter eructat, in flammam erupit: ut liquidò probaretur, quia scenum, quod à Dæmonibus portabatur, nihil aliud fuit, nisi ignis trucis incendij, qui prauis, & reprobis hominibus debebatur. Nam, quancumque in illis partibus reprobis diues moritur; ignis erumpere de prædicto monte uidetur, & tanquam sulphureæ resina congeries ex ipso Vesuuius protinus fluit, ut torrentem faciat, atque decurrente impetu in mare descendat. Vbi uidelicet corporaliter uideri potest, quod in Apocalypsi Ioannis de reprobis dicitur, quia pars illorum erit in stagno ardenti igne, & sulphure, quod est mors secunda. Enimuero & Salernitanus Princeps, huius uidelicet Guaimarij æquæ Principis, qui ante non plures annos pro multis uolentijs, atque tyrannicis oppressiõibus, suorum gladijs peremptus est, auus, cum procul aspexisset quadam die de prædicto monte Vesuuius piceas, atque sulphureas repente flammam erumpere, protinus ait. Procul dubio sceleratus aliquis diues in proximo moriturus est, atque in Infernum descensurus. Sed ò cæca mens reprobi hominis, immo super nos terribile iudicium Conditoris? Superueniente siquidem proxima nocte, dum

secu-

Apoc. 20.

securus cum meretrice concumberet, expiravit, quem illa
 (ut postmodum referebat) quid contigisset, ignorans, diu-
 tius pertulit: & vix tandem à se non homine, sed cadaver
 exanime prostituta deiecit. Quibus cognitum est, non re-
 probos tantum diuites, sed carnis putredine inquinatos, ac
 denique peccantes omnes quouis genere mortalium peccato-
 rum, ac sine pœnitentia morientes, Gehennæ subituros fore
 supplicium. Quidam præterea in Neapolitanis partibus præ-
 sbyter, volens certius quàm licebat, addiscere, illuc ubi ge-
 bennale barathrum feruentius eructabat, præsumptoria de-
 creuit audacia propinquare. Missarum igitur solemnia ce-
 lebrauit; sicque insulatus, velut armatus, iter arripuit, sed
 dum ultra, quàm solebant homines, temerarius scrutator
 accessit; redire non valens, postmodum non apparuit. Alius
 verò presbyter matrem suam Beneuenti reliquerat agrotan-
 tem. cumque per Neapolitanos fines domino suo comitatam
 præberet, exundantibus flammis intendens, clamorem lu-
 gentis audiuit, quem suæ matris esse procul à ubio cognouit.
 Notauit horam: & tunc euidentissimè comperit, matrem
 fuisse defunctam. Hæc Petrus Damiani, è quibus facilè co-
 nijcias, maiores nostros constantissimè in ea fuisse sententia,
 ignem Vesuuium, tanquam Gehennam umbratilem, à
 Deo nobis identidem ostentari ad terrorem. Quod verò ad-
 dit de Æthiopum prænuntiatione scœnum gestantium, simi-
 le quid nunc quoque contigisse narratur, nec tantæ cladi suæ
 defuisse præsagia. Multa circunferuntur in vulgus, quæ ha-
 ctenus mihi sunt dubiæ fidei. inter ingentem calamitatem
 animis ad deteriora credenda, linguis ad narranda pronissi-
 mis, in Vrbe præsertim rerum nouarum studiosa, serendis,
 augendisque rumoribus nata. fama est, Æthiopem ea ipsa
 nocte, quæ fudit incendium, cuidam visum manu scœnum
 gestantem, & indicato Monte, dixisse magnam inde im-
 minere cladem. rhedam præterea inter montis auia conspe-
 ctam, auditumque insufurrari ab ijs, qui vehebantur, expe-
 ctari serendæ flammæ Plutonis imperium. armatos demum
 è Vesuuijo prodire visos, ac faces incendio subdere. Illud
 horribilius, si auctor pro comperto haberetur. Dicitur in
 cœnobio supra tumulum sito prope Herculanium monachus

Camal-

libris

Camaldulensis, per noctem referata fenestra, qua prospectus ad Vesuuium patet, armatos equites in Monte vidisse, quasi ad bellum instructos, sonitu etiam raucius insonantis buccinae exaudito. Nec reticendum censeo, quod certò didici, repertam in agro Nolano sub eo, qui pluerat, cinere sepultam tubam an fortuito, an prodigio? Neque hæc tantum ex vrbe Nola narrantur monstra. Effigiem humanam maiorem, & giganteas umbras vidisse se mulierculæ affirmant, testes impares tantæ rei. Gigantes etiam inter flammâs olim visos, Dio refert. Magnus profectò spectrorum artifex metus. Fortasse conflagrationem præsensere mulieres, ne Vesuuiano incendio suæ deessent Cassandrae. Nuntij insuper accepti, in via regia extare ferarum vestigia insolentis figuræ recta Nolam versus, hinc inde quasi mathematico radio designata, interiectis indicijs, tractibusque catenarum. In celeberrimo templo S. Mariæ, cui ab Arcu cognomen, visam Deiparæ faciem animari, moueri, inditia doloris efferre: tum etiam illacrymare quidam citra dubitationem affirmant. Rumor incertus, & anceps de his sententia pro cuiusque studijs & ingenio, distantibus multis apud ethnicos quoque horum non absimilia vel dolo ficta, vel metu credita. Illud hic singulare: sed recensendum inter fabulosa, nisi foret ab ijs, qui auctoritate fidem extorquent, accuratè indagatum, & pro explorato habitum. Rusticus, cui Io. Camillus nomen, ad villam ierat in Vesuuiositam ipso diei paschatis peruigilio. Ibi repente alto sopore deprimitur incarnatus. Non multò post, somno sponte discusso, expergiscitur. neque vltra loci facies, vbi dormire iam cœperat, oculis redditur. nouum cælum, nouum solum, noua regio. non vltra Mons visitur arboribus confitus; sed murus longissimo spatio exporrectus, viam obsederat. Inerat muro porta igens. Obstupuit ille nouo aspectu: & vbi nam locorum esset, exploraturus, portam versus iter atripuit. excubantem ibi ianitorem offendit fratrem è familia S. Francisci, ætate, vti præferebat aspectus, adolescentem. Antonium Parauinum fuisse, multorum fert coniectura. Ab hoc ille primò in speciem repulsus, tum introductus in atrium, indeque procul abductus, eo duce ad locum frequentibus

ædifi-

Dio in Tito,

ædificijs confitum peruenit. An id re contigerit; an (quod
 solemne prophetis fuit) per simulacrarum obiecta menti;
 sapientibus diudicandum relinquo. Ædificia ibidem horri-
 disima ignem vndequaque vomebant, non tam saxis ex-
 tructa, quam flammis. Inferorum eas esse sedes & ille facile
 coniecit ex sese, & à ductore didicit. Multos ibi se agnos-
 se narrabat infelicium domorum incolas infeliciores. Xeno-
 dochij præterea speciem oblatam, & turbam flammis inter,
 & angues decumbentium: quosdam etiam, addito supplicijs
 ludibrio, à nigris vmbriis ad bufonem vorandum adactos, ve-
 lut in pœnam indignè susceptæ Eucharistiæ, & hausti ad mor-
 tem vitæ pabuli. Inde traductum se ad Purgatorij, vt appel-
 lant, loca. Demum postero die redditum sibi, ac Vesuuio:
 imperatumque, vt nunciaret, magnam ex eo Monte im-
 pendere accolis cladem: proinde in preces, ac vota incum-
 bendum. Die sacro Paschatis sub meridiem oppido restitu-
 tus: visus ab oppidanis cinere inspersus, fumosa, ac nigran-
 te facie, tanquam ex incendio euasisset. Interrogatus à mul-
 tis, qui quasi ad ostentum confluxerant, Ecquid illi accidis-
 set? Narrauit omnia candidè homo antiquæ simplicitatis:
 & futuram Vesuij conflagrationem prope duobus ante an-
 nis pronunciauit. Ne morer pluribus, Amens habitus est;
 vt leuissimè, ebrius. Centies auditus: centies irrisus, nunc
 euentu probante oraculum, irrisio in admirationem ver-
 sa. Simile quid ante euerfionem Hierosolymæ urbis con-
 tigisse, narrat Iosephus, hominem è sæce plebs, ac terræ fi-
 lium quotidie clamasse, *Vae tibi Hierusalem*, primùm in sibilo,
 ac risu. tum virga, ac verberibus exceptum. Hæc, horum-
 que consimilia in tectis, in triuijs, in angulis, passim cun-
 cti narrant: multi credunt: quidam irrident: pueriles nugas,
 aniles fabulas, somniantium deliramenta, virgula censoria,
 ac se uero supercilio difficiles Aristarchi conclamant. Equi-
 dem neque hæc temere probanda pronuncio, neque incon-
 sultò irridenda. Par in utroque stultitia. Nempe afflictæ Repub.
 & semel in deterius inclinata fortuna, falsa, vera, dubia,
 comperta, inania, solida nuntiantur: & sæpe tenuissimæ
 auditiones vnus ore subnatæ quam citissimè adolefcunt, Sed
 si veritas multis, vti assolet, intermissa mendacijs excerna-
 tur,

*Iosephus de
 bello Iud. lib.
 7. cap. 12.*

etur; consentaneè credi potest, tam ingentem calamitatem
suis non caruisse prælagijs: vt intelligeremus hæc non sine
diuino numine, nutuque contingere, igne vlt ore scelerum
ac diuinæ iustitiæ vindice: primam huic incendio facem no-
stra iniiecisse flagitia: his flammam sollibus euentilatam.
Quamquam non inficior, suas hæc etiam naturales causas
agnoscere, quibus vtitur naturæ conditor, *disponens omnia
suauiter*. Has quoque causas vt breuiter attingam, adno-
teor, quod quò præstari clarius possit, non accidet, nisi fal-
lor, ingratum; si Montis huius aspectum, situm, figuram,
historiam, breui narratione perstricta, quoad eius fieri po-
terit, oculis, animisque subiecero.

Est Vesuius, qui & Veseuus Latinis dicitur, Poëtis etiam
Veuuius, Campaniæ Mons, septem fere millibus passuum
dissitus ab vrbe Neapoli. cui Sol tum æstate, tum hyeme
quæ è dorso, quæ è capite Montis enascitur, in aduersum
Pausilypic collem occubiturus: vt mirum non sit, ex eo Mon-
te per internalla seculorum ignem effundi, & quo quotidie
cernimus fundi Solem igneæ naturæ, vt quidam autumant,
& (si Anaxagoræ credimus) glebam igneam Geminum
(quod proprium habet, ac singulare) celo caput attollit:
vt velut in duplici, vel duplicem in vno Montem agnos-
cas. Dissidium hoc ortum habuisse fertur ab incendio, quo
antea inter se compacta sub vno vertice latera dissiluerunt per
interiectam voraginem diametro vltra mille passus hiantem.
Montem congeminasse, & non solum bicipitem, sed etiam
dicam esse bicorporem. Voraginis huius meminere Proco-
pius, Zonaras, & Dio; cui Vesuius amphiteatri formam
habere visus est, Vrbi regiæ, in quam procumbit, ludos, &
spectacula daturus, sed ludos funebres, & spectacula tragica,
Mihi verò pyramidis formam refert. nam margo per latissi-
mam planitiem circumfunditur viginti trium millium pas-
suum ambitu. Quòque Mons altius assurgit, eò latera ar-
ctius coeunt; donec sensim in pyramidem cuspidentur. Ge-
mina in vtroque fastigio cuspis, gemina pyramis, siue gemi-
num nomentum in eo Monte ad vbertatem, & voluptatem
luxuriantis ac veluti triumphantis Naturæ, siue omen in-
cendij, geminus erectus condendo tanto cineri tumulus.

Gemi-

*Procop. lib. 2.
de bell. Goth.
Zonaras, &
Dio in Tito.*

Gemina etiam bijugo Monti vtrinque suffusa planities: quarum altera mari, altera montibus cingitur. Tyrrhenum Vesuuium mare substernitur, quod ex aperto conductum, sinu illo beatissimo clauditur, quem Sirenum sedem, & craterem argenteum lacte plenum admirata dixit antiquitas. Prima cernitur in ipso crateris aditu ad plagam aquilonarem Neapolis, Vrbs regnorum prope æmulatrix, numero ciuium inter Italas facile maxima, opportunitate mercium nobile, Europæ totius emporium, amœnitate situs Bizantio non ab-
 similis. quippe mare procurrens & maris alluētes vndas complectitur: bis lunata in semicirculum, omen deficientis fortunæ: latere in campos excurrit: fronte iugis attollitur, corona collium cincta, & (si fas est dicere) Tyrrheni maris Regina. Vesuuium à læua prospicit imminentem tantæ Vrbi, spectaturum, & spectandum. Inde inter beneficia cetera dulces manant aquæ, quæ partim obstrictæ in riuos, atque in Regios aquæductus infusæ, ad vrbanos puteos, fontesque magna copia deriuantur, potu perbenignæ, ac salubres: partim labuntur in fluuium; qui ad Vesuuij pedes latissimos campos tortuosis flexibus ambiens, mira fertilitate perfundit, atque hinc, inde arboribus inumbratus, leni, & vix sub aures cadente murmure, lapsuque placidissimo aquas in vicinum mare demittit. annis quidem perexiguus, & impar tanto Monti progenies, sed Poetarum carminibus, & Sebethi nomine celebris, fama maior, quàm alueo Non procul hinc ad Vesuuij radices frequentibus pagis, castellisque conspersas celeberrima oppida, Herculaneum, & Pompeij, pæne dixeram, sedent, deceptus recenti memoria pristinae felicitatis. Dicendum potius, iam sederunt, desederunt, nunc vana nomina, & nihil præter cinerem, ac ruinas, documenta posteris, Vrbes quoque esse mortales. Inde qualittus flectitur ad meridiem, visunter antiquæ Stabiæ, seu potius vmbrae antiquarum. Secundum has, æstiuæ deliciae, Surrentum: cui breui spatium iungitur Massa Lubrensis, pernetusta Mineruæ sedes, à qua Promontorium appellationem accepit. Hinc angustissimo, ac procelloso freto diremptæ Capreae, Insula Tiberij domicilio, qui Urbem Seiano dilacerandam dederat, non tam nobilis, quàm infamis, nempe
 flagi-

flagitiorum latebra. Hæc in Austrum obuerfa, in altissimam se rupem attollens, certare videtur culmine cum Vesuuiio, quem recta prospectat è mari: sed aspectu ipso humilior deprehenditur, & infra Vesuuiianum iugum. Hic situs Montis ex ea fronte, qua mare despicit, & cadentem Solem ex altera vero qua Solem nascentem excipit, in amplissimam Palmæ planitiem desinit, atque arua latissima. Iacent sub eo Vesuuij vertice, quasi sub vmbra, ac tutela Montis, innumerabilia per campos oppida. Inter quæ vrbs Nola conspicitur, tum Felicis, ac Paulini memoria, tum Annibalis clade, quem prima docuit posse vinci, & Marcelli victoria, celebris. Hæc Vesuuius Appenninis montibus iungitur, qui dorso Italiæ totius impositi ad Alpes vsque tenduntur. Abijs tamen inter se tractim connexis superba quadam ostentatione diuulsus, & in semet fidens, longè altius tollitur, quasi ceteris imperaturus. Per tria passuum fere millia euaditur ad cacumen. Ad medium vsque Montem iter clementissimum, cliuo sensim fallente, & leniter accliuo, reliquum vero præruptum, & asperum; vt ad apicem non tam ambulando, quam reptando enitare. In vertice non parua planities: quamuis Mons ex imo cernentibus appareat fastigiatus in cuspidem, vnde longè, lateque despectus pater ad campos, & maria. Tota inde Campania prospici potest vnico proiectu oculorum, quasi sedens sub vnus Montis imperio quod in tyrannidem, ac vastitatem euasit. Certè nihil Vesuuiio, vt ira, æstusque detumuit, aut iucundius, aut vtilius. Totus ex orientali latere, qua continenti iungitur, cultura patiens. Summa sui parte nemora procera, & antiqua sustinet, Montis vertici capillamentum: quo, dum per hyemem albet niuibus, quasi canitiem ostentat. Inde cæduæ trahuntur syluæ siue ignis pabulum, siue nauium materies, destinatæ aut flammis, aut aquis. Montem reliquum ex vmbilico ad ima vites vestiunt: quæ non, vt plerisque in locis, repentes humi, sed altis adnixæ populis, ramis vtrinque multiplici flexu implicatis, mutuo complexu in arbuſta confurgunt: vt mirum non sit, dici à Floro *inter Campania montes amictos vitibus pulcherrimum omnium Vesuuium*, Pulchritudini respondet vbertas. Integrum quandoque ex vna vite

Florus lib. 1.
cap. 16.

vite dolium repleti affirmant. Vina habentur in pretio tum sapore, tum robore, vinetis latè apricantibus, & Sole percoctis, arenoso etiam solo humoris luxuriam depascente. Incendium, nisi aqua domentur, venis excitant, in quo agnoscas Vesuuium. Prima nobilitas albis, quæ Græca vocitant peregrina etiam ad vites traducta litteratura. Sanè ijs Græca fides. Quippe largius epota, dum palato, ac stomacho blandiuntur, capiti moliuntur insidias, mentemque dimouent Baccho perfusam. Laudantur etiam rubra, succo apud omnes nationes inclyto. lacrymas appellant, funestum omen Montis in vtraque fortuna lacrymabilis. Solum, quamuis vina fundat abunde; olerum semina non respuit. & nunquam feriata tellus, eodem tempore & vitibus, & seminibus pabula; succumque sufficit, quodque captum superat, nullo flumine, nullo ne riuulo quidem, aut fonticulo irrigata. Par in occidentali Vesuij fronte fertilitas, sed non vbiq; constans, nam quàm Neapoli iungitur, omnia non ad fecunditatem solum, sed etiam ad voluptatem composita. Montis ferè semper herbescens viriditas, qualem nulla ars pennicillo imitari, sola natura nutu possit effingere. Cæli sèper verna temperies, quæ omnes anni partes pari amœnitate percurrit, Quod causæ est, cur non solum villæ, ac prædia, sed oppida quoque, pagique plurimi quâ lateri, quâ margini Montis insistant. Visuntur hic horti lectissimi, arte, manuque confiti. inter quos longæ ambulationes concameratæ in fornices, buxo myrtoque contextæ in multiformes aspectus ductili. Sylvæ aureis pomis refertæ, Vere per hyemem in frondibus prope smaragdinis perennante. Fontes inter gemmea prata pellucidi, aquas per tubos exilientes marmoreo labro exudante. His Vesuuius blanditijs cineri præludit, ac flammæ. Quanquam ex eo latere, quo demittitur in oppida, Pompeios, & Stabias, ipse sibi constat, ac se verè prodit Vesuuium. Horret ibi saxis exesis; tetrus, perustis, quæ vetus ad huc incendium spirare, & nouum minari videantur. Inter hos tamen præruptos scopulos verius, quâ rupes, virgulta quædam sponte nascuntur; quæ ignis pabula maximè ad coquendos panes accommodata, non mediocre lucrum apportant: vt vel ipsa Vesuij saxa, dum
 flagrant,

flagrant, nobis aurum excudant. Demum ne ipsa quidem vorago fructu vacat, & lucro. Inter ipsos hiatus perforati montis, & terræ dehiscens abscessus, quâ gemino interiecta vertici vallis decubat, pascua lata reperies, æstate alendo pecori aptissima. Nam, quæ imminent annosæ quercus, æstum ingentibus ramis propellunt, mitius inter umbras cadente Sole. Patuere cælo Montis viscera; vt se totum nobis euisceraret ad fruges, aurum certè nullo fossore daturus, si condidisset. Quanquam quæ fodinæ tantum auri contegunt, quantum Vesuuius exhibet? Decies fere centum millibus aureorum æstimatur id, quod singulis annis ex hoc Monte deuehitur. Tantum in vno iugo ad humanam vitam præsidij parens Natura constituit. Sed profectò nihil ex omni parte beatum. Rara omnino apud mortales, aut nulla est sincera felicitas. Ingentibus bonis ingentia mala eadem Natura permiscuit, non (vt quidam rentur) ex parente nouerca, & odio planè nouercali, sed sapientissimo consilio cauens, ne animum inescaret nimia dulcedo fortunæ. Ex eodem Vesuuius vina, & flammæ; segetes, & cineres; annona, & vastitas; pabula, & clades; vita, & nex. Ambigas, an plus inde detrimenti vno die, quàm vno seculo emolumentum proueniat. Non semel arsit incredibili Campaniæ totius pernicie, cuius toties funus elatum; quoties funereis facibus præluxit Vesuuius. Huius à Christo nato conflagrationes duodecim ante postremam hanc, quam oculis hausimus, hæcenus ex historijs comperi.

Sueto. & Dio
in Tito.

Ann. iun. lib. 6.
in epistol. ad
Tacitum.

Oros. lib. 7. c.
9. Niceph.
lib. 3. c. 12.

Cedrenus in
epitome.

Zonaras lib.
2. annali.

Sabellicus
enn. 1. lib. 6.

Io. Boccac. in
tract. de mon.

Prima conflagratio contigit Anno octogesimo primo, Kal. Nouemb. hora septima, cuius meminit Suetonius, Dio, Plinius iunior, Orosius, Nicephorus, ac plerique alij. In hac conflagratione, vt ait Dio, *cinis duas verbes, Herculanium & Pompeios, populo sedente in teatro, penitus obruit.* Corruerant etiam hæc paulò ante sub Nerone, brèui postea interuallo instauratæ, illata quidem ab eodem Vesuuius clade, non publicitus per exilientes flammæ, sed latenter per interclusos spiritus, ac terræ concussionem. Id causæ est, cur hanc inter Vesuuij conflagrationes non numerem. In quo à veritate deflexit Io. Boccacius in tractatu de Montibus, vbi Vesuuijanum sub Nerone refert incendium; cùm sub eodem,

nulla

nulla incendij mentione facta, terramotum referat Seneca, for-
 tuisse ad Neronianas cædes contremiscente tellure, sup-
 pressa intra Montem flamma, neque audente Vesuvio cer-
 tare de sæuitia cum Nerone. Lapsi etiam videntur Eusebius
 in Chronico, & Platina in Benedicto II. quorum alter hoc
 incendium ad Neruæ: alter ad Traiani tempora referunt;
 cum ceteri omnes recenseant idem sub Tito. Neque di-
 screpat Nicephorus testatus *Vesuvium euomuisse incendia*
sub Vespasiano. nam hic vna cum Tito imperauit, iunctis
 Imperij fascibus. De hoc eodem incendio loquitur Tacit-
 us, qui, cum descripsisset Parthenopæi crateris fatigatas
 Tiberij luxu delitias; *antequam*, inquit, *Vesuvius mons*
ardescens loci faciem verteret. Extat ad eundem Tacitum
 de conflagratione hac Plinij iunioris epistola, in qua auun-
 culi sui obitum ab obliuione vindicatum, posterorum me-
 moriæ consecrauit. Præerat ille classi maritimæ Miseni.
 cumque Vesuuium incendium propius inspecturus, qua-
 dremi Stabias accessisset; inter igneos afflatus intercepto
 spiritu interiit, scribendi, quàm viuendi peritior. Præbuit
 viro de Natura an optimè, an pessimè merito cum nece ro-
 gum Vesuuius, qui Bassum etiam poëtam nescio quem, vt
 Abulensis testatur, vorauerat, Ætnæ in hoc quoque æmu-
 lator, cuius hiatus Empedoclem condidit.

Secunda conflagratio contigit Anno ducentesimo quar-
 to sub Seuero. Huius meminit è Dione Xiphilinus in Se-
 ueri Anno decimo, qui in hunc Christi annum incidit.
 Huc spectare incendium, de quo quasi de seculi sui lue, Gale-
 nus loquitur, facilis est coniectura; cum Seueri temporibus
 vixerit.

Tertia contigit Anno quadringentesimo septuagesimo
 secundo. Hanc tertio loco colloco. etenim, qua Maiolus
 refert à Ianuario compressam adhuc superflite, vt spuriam,
 ac nullius antiquioris testimonio sultam reijcio. Hanc ve-
 rò non, vt in notis Martyrologij, Anno quadringentesimo
 septuagesimo primo, sed septuagesimo secundo, supputan-
 dam esse ex eisdem notis colligitur. vbi auctor testimonio ni-
 titur Marcellini in Chronico; ; qui hoc incendium non re-
 fert sub Indictione nona, Leone, & Probiano Coss. vt per-

D peram

Senec. in lib.
de terram.

Euseb. in Chr.
Platina in
Bened. II.

Niceph. lib. 2.
cap. 12.

Corn. Tacit.
Annal. lib. 4.

Plin. iunior.
epist. cit.

Abulens. præ-
rad. 5. c. 101.
Horatius in

Poetica,
Xiphilinus in
Seuero. Galen.
lib. 5. meth.
c. 12.

Montanus in
vita Galen.

Maiolus col-
loq. 16.

Baron. in no-
tis Mart. ad
19. Sept. Mar-
cell. in chron.

*Sigonius de
Imp. Occid.
lib. 14.
Procop. lib. 2.
de bell. Goth.
Baro. in notis,
Mart. lo. cit.*

peram in iisdem notis, sed anno insequenti Indictione decima, Marciano, & Festo Coss. ad quem Annum id etiam reuocant. Sigonius, & Procopius. Hoc incendium toti Europæ formidandum, Bizantinis cineribus nobile, clarius redditum, cum Ianuarij patrocinio extinctum. Cessit exinde Vesuius velut in aram Martyris, & ereptus flammarum periculo terrarum. Orbis Ianuarius assertorem agnouit.

*Procop. lib. 2.
de bell. Goth.*

Quarta conflagratio contigit Anno quadringentesimo septuagesimo tertio. Meminit huius Procopius, testatus pluvios cineres in phœnicia Tripolim decidisse.

Procop. ibid.

Quinta contigit Anno quadringentesimo septuagesimo quarto. Indicat hanc verius, quam narrat idem Procopius; qui, cum incendium retulisset Anni quadringentesimi septuagesimi secundi; addit ab eodem *Vesuiuo illapsum cinerem Anno insequenti, & altero*. Tria hæc per tres annos successere sibi continenti serie incendia; ne nos vno incendio defuncti, periculo etiam, metuque defunctos arbitraremur. enimvero crescit quiete plurium seculorum, collecta ex longo rabies, quæ in plures annos effunditur: neque semper tanta vorago clade vnica fatiatur.

*Sigo. de Imper.
occid. lib. 16.
Cassiodor. lib.
variæ. ep. 50.*

*Baro. To. 10.
Gual. in chr.
seculo 4.*

Sexta contigit Anno quingentesimo duodecimo. Refertur à Sigonio, & (vt idem animaduertit) de hac scripsit Cassiodorus celebrem illam epistolam, in qua grandiore stylo rei magnitudinem assequitur. Porro arguuntur erroris ij, qui eandem epistolam trahunt ad conflagrationem Anni quadringentesimi septuagesimi secundi: cum Theodoricus, cuius nomine data est, regni gubernacula sit aggressus Anno quadringentesimo nonagesimo tertio.

*Sigon. de Regno
Ital. lib. 3. Sa-
bell. Enn. 8.
lib. 6.
Platina in Be-
ned. II.
Theatr. vita:
hum. lib. 1.
solum. 23.
Procop. lib. 2.
de bell. Goth.*

Septima contigit Anno sexcentesimo octogesimo quinto. Huius meminere Sigonius, Sabellicus, Platina. Contigit autem sub Constantino, non primo, vt quidam falsò, sed quarto, vt auctor est Sigonius. Hanc recenseo septimam. Nam, quam alij contigisse narrant Anno quingentesimo trigesimo septimo, seu potius octauo, Anno post captam à Belisario Neapolim (si Procopio credimus, ex quo id alij se fatentur hausisse) non conflagratio fuit Vesuij, sed mugitus, quo audito, quasi classicum. præcinnisset, solitum à Monte bellum,

bellum, hoc est, incendium timebatur, timore, vt euentus docuit, irrito.

*Sigon. lib. 7.
de Reg. Ital.
Baro. To. 10.*

Octaua conflagratio contigit Anno nongentesimo octogesimo secundo, vt Sigonius, vel tertio, vt Baronius. Quippe Mons flagrauit sub aduentum Othonis II. in Italiam, quæ huic anno adscribit Sigonius, proximè insequenti Baronius. Hoc incendium, vt supra è Petro Damiani narrauimus, maiorum Dæmonum facibus excitatum, Ioanni Neapolitanæ urbis Duci, & Pandulfo Capuæ Principi funestissimæ fuit mortis auspiciu, igne Vesuuiano euadunte in portentum, ac prope in cometen, claro plerumque sanguine expiatum. Conflagrationem hanc octauo loco recenseo. neque enim eam admiserim, quam alij obtrudunt in Annum octingentesimum septuagesimum nonum: cùm hanc sponte confingi appareat ex ipsomet teste, quem produciunt, nempe Eremperto; apud quem ne tenuis quidem huius incendij fumus. narrat enim tantummodo Saracenos ad Vesuuij radices castra posuisse, indeque excursionses fecisse, quod non est è Mōte Rammam exarsisse, sed bellum.

*Petr. Dam.
in epist. ad
Dominicum
Loricatum.*

*Erempert. in
chro. Longob.*

Nona contigit Anno nonagesimo nonagesimo tertio. Meminit Baronius ex Glabro Rodulpho monacho Cluniacensi, scriptore illorum temporum. Ad hanc reuocanda sunt ea, quæ ex Petro Damiani diximus de Guaimario Salernitano Principe, qui, dum proxima post incendium nocte cum pellice, periculi securus, metuque solutus concuberet; infelix subito extinctus est, Vesuuiano igne, Tartarei veluti prodromo. Enimuero, cùm nepos eiusdem nominis ex Cassinensis Chronico, diem extremum obierit Anno millesimo quinquagesimo primo; constatque auum decessisse in incendium referri commodè potest. si quidem inter obitum aui, & nepotis interualla temporum sibi congruunt.

*Baron. Tom.
10.
Glaber Rodulph.
apud eundem.
Petr. Dam.
epist. cit.
Cass. Chro.*

Decima conflagratio contigit Anno millesimo trigesimo sexto. Huius meminit Anonymus Cassinensis in Chronico. Neque audiendi sunt ij, qui Capaccij auctoritatem secuti, aliam ante hanc conflagrationem agnoscunt Anno millesimo vigesimo quarto. nam idem dubitare se fatetur, an contigerit sub Benedicto VIII. an sub IX. sub quo eam ponit Anonymus. cui, tanquam antiquiori, fidem conciliat

*Anonym. Cass.
in Chron.
Capaccius in
histor. Neap.
lib. 2. c. 8.*

liat ipsamet superioris xui veneranda canities .

*Falco Beneu.
& Anonym.
Cassinensis in
Chron.*

*Leo Off. lib. 2.
cap. 84.*

*Petr. Dam in
epist. ad Domi-
nicum Lorica-
tum.*

*Sigonius lib. 7.
de Regno Ita-
lia.*

*Baron. Tom.
10.*

Idem. To. 11.

Vndecima contigit Anno millesimo centesimo trigesimo nono. Ita Falco Beneuentanus, & idem Anonymus Cassinensi in Chronico. qui refert, *per quadraginta dies Vesuuii incendia eructasse*: ne scilicet diluuium aquarum mora temporis cederet, quod diebus totidem perdurauit, hausitque Orbem terrarum. Hanc Anonymus collocat sub Anno trigesimo octauo. Sed videtur loqui pugnantia: cum dicat, hoc anno incendij Romæ concilium celebratum de damnatione partis Anacleti, & obijisse Rainulphum, Apuliæ Ducem. quæ quidem duo euenisse constat anno proximè sequenti: sub cuius fastis refert incendium Falco Beneuentanus in Chronico, scriptor eorundem temporum. Ante conflagrationem hanc consultò aliam omitto, quæ refertur à Leone Ostiensi sub anno millesimo nonagesimo quarto, fatalis, vt Leo narrat, Pandulpho Capuæ Principi. Hæc autem contigit teste Petro Damiani, cuius pæne eadem verba transcribit Leo, sub aduentum in Italiam Othonis II. qui incidit in Annum siue nongentesimum octogesimum secundum, vt probatur Sigonio, siue tertium, vt Baronio. Neque me fugit, eundem Baronium semet erroris accusare, quòd Pandulphi huius mortem, anticipata plus æquo narratione, retulerit Anno nongentesimo octogesimo tertio, traducendam ad Annum millesimum quadragesimum nonum, quo constat Pandulphum Capuæ Principem è viuis ereptum. Sed profectò, nisi insimulare velimus errati Petrum Damiani, & Desiderium tunc Cassinensem Abbatem, postmodum Victorem III. cum duo Othones Secundi Imperatores geminari nequeant; duo Pandulphi, Capuæ Princeps admittendi sunt. Alter, qui vna cum Ioanne Neapolitanæ vrbs Duce, imperante Othone Secundo, è vita excesserit inter excurrentes è Vesuuiio flammæ, sempiternæ vtrique flammæ prænuntias, quemadmodum paulo ante, iisdem auctoribus, narratum est. Alter, ad quem multò post vita functum Leo Ostiensis, similitudine nominis deceptus, ea detorqueat, quæ priori Pandulpho à Petro Damiani, & Desiderio Abbate sub Vesuuiorum incendio tribuuntur. Nimirum ipsamet antiquitas tenebras offundit historijs, cum multa per annorum lapsus intercidiat; & qua-

& quadam veluti fumosæ vetustatis caligine intra temporum inuolucra condantur.

Duodecima conflagratio contigit Anno millesimo quingentesimo. Huius meminit Ambrosius Nolanus, ex quo Capaccius. Hanc quidam propterea rejiciunt, quod nulla à maioribus nostris ad nos, traducendo memoria, tam recentis incendij scintilla deuenit. Addunt deceptum Ambrosium à cinere, qui sub idem tempus Puteolis depluit. Equidem non facile adducor, ut credam hominem, instituto Philosophum, patria Nolanum, surgentem in prospectu Nolæ Vesuuium non discreuisse ab vrbe Puteolis. Hæ conflagrationes à Christo nato præluxere postremæ huic Anni millesimi trigesimi primi: cuius narrandæ prouinciam suscepimus. Plures non adnumeratæ, quia veras à fictitijs excreuimus. Nullam ante Christum Vesuij conflagrationem agnoscit Maiolus: sed primam omnium recenset sub Tito. quod tum è Strabone colligit dicente, nunquam antea incendium Vesuuianum auditum; tum à Plinio, qui scriptor naturalis historiæ neque Vesuuium inter Montes incendio celebres collocat, neque eiusdem insanas eruptiones prænouerat, quando in eas imprudens incidit, ignorationem restatus interitu. Verùm in re apertissima hæ coniecturæ planè nihil efficiunt. Quippe Plinio Vesuuius excidit, quem non erat calamo nobilitaturus, sed funere. In flammam verò Vesuuianam incidit videndi audior, quàm viuendi; Dei numen, ac nutum, quem è medio planè sustulerat, flammis ulsciscente Natura. Quod verò ad Strabonem spectat, ex eodem oppositum colligo: cum ibidem animaduertat è combustis lapidibus iam tunc Monti adiacentibus præterita incendia conijci. Et verò Berofus (si tamen Berofus, & non alius quispiam supposititio nomine) incendium Vesuuianum omnium ætatum memoriæ antiquissimum refert his verbis. *Italia tribus in locis arsit multis diebus apud Istros Cymeos & Vesuuios vocataque sunt à Ianigenis loca illa Palensana, id est, regio conflagrata.* Collocat autem hoc incendium sub Anno trigesimo secundo Aralij Assyriorum Regis VII. qui vixit anno Mundi bis millesimo, centesimo nonagesimo septimo diluuij quingentesimo quadragesimo primo:

Maiolus col;
loq. 16.
Strabo lib. 6.
Georg.

Plin. lib. 1. c. 7

Berofus an-
ticus, lib. 5.

vt non multò post diluuium aquarum has ignis excursio-
nes, veluti prænuntias haberemus ignei diluuij, clau-
dentis vitæ humanæ fabulam, conflagratione Orbis ter-
rarum. Huiusmodi incendium eodem fere tempore eue-
nisse traditur, quo aduentus Phaëthontis in Italiam. Qua-
mobrem ansam existimatur dedisse fabulæ, quòd Phaëthon
solaris currus auriga nouus, deuios equos tractandi ne-
scius terras perusserit. quibus adumbrabatur Vesuuianum
incendium, Solis, vt putabant, solito ardentioribus radijs
excitatum. Hæc ex Ioanne Annio Berofii interprete. Ne-
que Berofus, aut quisquis auctor ille sit apud Posseuinum, &
plerosque suspectæ fidei, incorruptis testibus destituitur. nam
Lucretius irâ cecinit.

*Io. Anniius
in locum cit.
Berofii.*

*Posseuinus in
Bibl. lib. 1. c.
16.
Lucret. lib. 5.*

*Qualis apud Cumas locus est, montemq; Vesuum .
Oppleri calidis vbi fumant fontibus auctus .*

*Lambinus in
Lucret.
Florus lib. 3.
de bel. Spar-
taco c. 26.*

Quamuis hunc locum aliter legant alij, reponentes perpe-
ram contra metri leges, Misenum, pro Vesuo. Florus etiam
refert, prope Nolam obsessos à Clodio Glabro in bello serui-
lis seruos, per cauas Vesuij fauces viteis funibus occultè
lapsos, repente in hostes irrupijisse impruidos, nec opi-
nantes. Causus ergo iam tunc per patentis fauces ad imam
voraginem aditum præbebat Vesuius, non dubium anti-
quioris conflagrationis indicium. Strabo præterea fertilita-
tem camporum, qui sub Vesuio iacent, cineri adscribit sæ-
pius in ea loca delapso, His accedit Vitruuius testatus, in-
cendia Vesuij antiquitus abundasse. Adstipulatur iisdem
Diodorus Siculus. Qui quidem omnes florere sub Augusti
imperio. Addit Diodorus, *campos Phlegæos dictos à celle,
qui olim plurimum ignis Aetnæ instar euomens, nunc Ve-
suius vocatur.* vnde liquidò colligas, Montem hunc anti-
quissimè Phlegram dictum, campos Vesuuianos, Phlegæos,
assistentibus Strabone, & Plinio, à quibus id haussit Sa-
bellicus. Hi (vt idem animaduertit) campi sunt illi Phle-
græi, quos mendacijs Græcia insperfit suis, cum cecinit, bel-
lacum in ijs à Gigantibus contra Deos, debellatis primùm
ab Hercule, qui ibidem Herculænum condidit, tum fulmine,
& igni hac illac desiectis, fulmina, & ignes etiam num re-
gerentibus aduersus Cælum. Itaque ex antiquissimis conflagra-
tio-

*Vitruuius lib.
2. c. 6.
Diodorus Si-
culus lib. 4.
Bibl.*

*Strabo lib. 5.
Plin. lib. 3. c. 5.*

35
grationibus Mons hic sedes Gigantei belli confectus, & Phlegra dictus, postmodum Vesuij nomen accepit, quæ vox, hausta fortasse significatione ab antiquioribus Græcæ linguæ fontibus, idem significat (vti testatur Galenus) ac ignem emittens: vt insitum Monti huic incendium ipsamet sonet, ac spiret nomenclatura. ac tum demum ignem emittere desinat; cùm desierit esse Veseuus. Meminere etiam Vesuuianæ flammæ inter Patres, Boëthius, ac Tertullianus: ille his versibus,

Aut ruptis quoties vagus caminis

Torques fumiuomos Veseuus ignes.

Tertullianus verò in Apologetico contra Gentes, vbi Christianam religionem ab ea calumnia vindicans, quòd calamitates Romano imperio importasset, nec Tuscia, inquit, atque Campania de Christianis querebatur, cùm Volturnus de Cælo, & Pompeios de suo Monte perfudit ignis. Hæc ille è quibus non obscure assequi coniectura licet, Vesuuium incendium ante Christum; quo etiam conflagrarint Pompeij, cui oppido familiare malum conflagratio. Quippe si id, quod Tertullianus recenset incendium, contigisset post Christum, corroboraret eo argumento ethnicorum calumniam, non eneruaret. Denique controuersiam dirimit Dio, qui narras incendium à Vesuuiio excitatum sub Tito, apertè testatur, hæc in eo fere quotannis fieri solere. Hinc arguas multò sapius, quam adnotauimus; arsisse Vesuuium. Sed minora quidem incendia, quibus ob assiduitatem animus occaluerat, ab historicis neglecta: clariora verò luci, ac memoriæ mandata, & veluti fauillæ transmissæ ad posteros. Inter ea omnia postremum hoc, quod adhuc viuunt incendium, non postremum obtinet locum. Conuenere in id vnum, quæ apud veteres annales in ceteris distributa reperio, pluuia cinerum, iactatio lapidum, torrentes ignei. Illa singularia, & quæ priorem memoriam superant, Vesuij bombus auditus non in Apulia solum, ac Samnio, sed etiam vltra Adriaticum in Dalmatia: lapis pluuuus non modò, vt sub Tito, in agro Vesuuiano, sed procul quoque in Melphitano, vbi ferro insuper pluit, & chalybe: cinis vltra primam aëris regionem euectus, & ad decem fere millia passuum supra Montis apicem elatus

Galen. lib. 7.
meth. c. 12.

Boeth. lib. de
consolat. me-
tro 4.

Tertul. apol.
contra gen.
cap. 40.
Idem in lib.
de pallib. c. 2.

Dio in Tito.

elatus, mathematico Quadrante altitudinis exploratore.
 Fons prope Pompeios in cœnobio monachorum S. Petri Celestini simul aqua manans, & igni, parua quædam Montis per id tempus flamma, & vnda debaccantis, effigies: aquarum vnâ cum ignibus erupto, quæ sola vastitatem importasset: ignis indeptus maria, & in vndas, quasi in alienam conditionem, intrusus, per decem dies, & eò amplius exardescente fluctu; hæc profectò antiquitati noua, futura fortasse posteritati vnica. Illa etiam admirabilia, atque antea vix audita. Quercus duæ è Monte diuulsæ, & halitu igneo in viam publicam exturbatæ inter Herculanium, & Pompeios, radices ibidem subito iecerunt ex sese, flamma ipsa veluti conserere condiscente. Arboralia eradicata, versas calo radicum fibras ostentat, ramis terræ suffixis, inter clades Naturæ lusus. Prædium integrum prope Herculanium cum arboribus, pecudibus, casa; è sedibus diuulsam suis, atque in altum elatum, mox eodem spiritum ductum longius: vt, mutatis vicibus, cum ignis tellure deflueret, tellus per aerem volitaret. Non defuit aliquid inter tot lacrymas risu dignû. Cella vinaria, dimota ex agro Nolano, procul inde ad Palmæ planitiem integra vnâ cum dolijs traducta, quæ sita, reperia. agnitum solum, parietes; fores, dolia. Solum integrum. parietes erecti, fores ob signatæ, dolia intacta, sedem non fortunam mutauerant. Quod subdo, minus ad speciem, sed non extra ostentum. Vidi ego Herculani, quæ inter bituminatas flammæ obduruerant, mella planè saxeæ, nouo prodigio priscis aduersante, neque vt olim, *mel de petra*, sed è melle petram reddente. Allatum est etiam humanum caput, quod speciem lapidis induerant, tanquam è lapidicina recens excisi, caput hominis dicebatur. lapidem ego esse, iureiurando affirmassem; nisi minuta etiam lineamenta vertices, & quæ nulla confingi arte poterant, ossiculorum, vertebræ fidem miraculo ita fecissent, vt circumferri in humatum religioni duxerim. Ouidianas metamorphoses, & Niobem quasi Gorgoneo Medusæ aspectu obuersam in lapidem, fabulis decantatas, inter historica prodigia comperi, non iam Silari flumine, vt auctor est Plinius, iniecta omnia reddente lapidea, sed igneo, & bituminato torrente, Iam vero,

Den ter. 32.

*Plin. lib. 2.
s. 103.*

verò, quod ad perniciem attinet, vicinus profectò maiorum memoriam clade nostra. Oppida Pompeios, & Herculanium nouimus, Vesuo conflagrante, Tito imperante, euerfa. Nihil tum de pagis alijs traditum. Contumulatè nunc cum Pompeijs, & Herculano multi pagi, atque oppida condecorauere cladem. Plures, quàm triginta, numerantur. S. Georgij, S. Sebastiani, Boschi, Massæ, Nouellæ pagi funditus periere. Nihil pœne in his flammam euasit, non domus, non casa, non arbor, non stipēs, non res, non reclusa. Octauianum, oppidum Octauiani Medicei ditioni subiectum, Octauiani Augusti hospitio nobile, Retina, Porticus, Trochia, Pollena, Summa, à quo oppido Mons apud Italos appellationem accepit, magna ex parte vel diruta, vel sepulta. S. Anastasius, Barra, Leuco petra, non fuere sine querela. Nolæ amplissima Virginum cœnobicia collapsa: plurima etiam spoliata imbricibus tecta non tegunt. In pagis Mariliano, Brusciano, Cisterna, Siciniano, Pomiliano, Castronouo magna ex aquis, & cinere clades accepta. Mitto Montemfortem, Abellinum, Tripaldam, Forinum, Solophram, aliaque oppida non pauca, quæ, quamuis procul à Vesuuiio distent, præsentissima tamen damna senserunt. Quinque ferè millia hominum hoc incendio extincta creduntur. Tanta internicione iustæ diuini Numinis iræ parentatum est. Iactura bonorum, quam auget præcipuè agrorum vastitas, & armentorem clades, tanti à peritioribus æstimatur; vt magnitudo ipsa minuat fidem. Supputatur summa bis centies centum millium aureorum. Ita in eo lapidum iactu dilapidata bona Campaniæ pœne totius: & tot seculorum opes in vnius diei rogam congestæ. Equidem, quid de tam ingenti iactura omnino, & adamuffim sentiendum sit, non decerno. Expendat quisque pretium ad suæ lancem prudentiæ. Illud generatim affirmo, quod à cordatis sæpius audio, in ceteris famam dicendo inualefcere; in Vesuuiano incendio minorem esse famam, quàm flammam. Neque id mirum. Nempe Vesuuius (vt ille, qui olim Dianæ fanum incendit) famam sibi caprauit à flamma: quæ tamen ne ipsi quidem pepercit. Integrum perfcere ex vtroque latere Montem, dum flammis cetera diruit, mirantur Cassiodorus, &

*Cassiodor. lib.
var. ep. 50.
Dio in Tito.*

Dio.

Dio . nunc non prius in ruinas aliorum incubuit, quàm sibi pararet suam . Erat Vesuius, vt modò diximus, biceps, geminis, ac præaltis rupibus in cælum erectus . atque in eo vertice, quò mari subiecto imminebat, vorago quædam spectabatur perexigua, quæ nihil de acuminato, ac veluti rurbinato fastigio detrahebat. Hæc si Octauiani oppidi incolis, qui eo venarum itabant, habenda est fides, paucis ante conflagrationem diebus obstructa est, lateribus inter se coeuntibus. Omnia quippe venatores in summo Monte plana, & æquata se reperisse testantur. Quæ subita obstructio, profectò admirabilis, oriri aliunde non potuit, quàm à subterraneis spiritibus, qui substrarum voragini solum ad Montis vsque cacumen extulerint, hiatumque præcluserint. Hinc factum arbitror, vt flamma, cum sæuire coepit incendium, non è fastigio, sed (vt plerique constanter affirmant, qui rem attentius, ac propius inspexere) è latere Montis erumperet, nouis hiatibus patefactis. quibus postmodum materia decidua facillè oppletis, flammæ, ac spiritus, dum in sublime tolluntur, ac priori reiecta voragine, pristinum exitum retentant, ipsum Montis apicem exturbarunt, quasi obtruncato Vesuij capite in ipsa molitione criminis. Concessum sanè communis ruinae solatium, supplicium eius, qui intulit: & si sub tantam cladem iocari licet amarius, Mons tanquam publicus incendiarius multatus est. Iamque ex occidentali latere sine vlllo culmine apparet, magna etiam sui parte deiectus. Ducentis ferè quinquaginta passibus geometricis, si cum altero Montis vertice conferatur, decubuisse Mathematici deprehenderunt. Desæuierat olim flamma in montis viscera, innoxijs ijs quæ preminebant: nunc apex & collum euanuerunt, tunc euiscerato, nunc decurtato Vesuio. quantumq; accreuit hiatui, tantum de monte decreuit, plane in voraginem decessuro, si vltèrius flamma grassetur. Non desuere quidam paucis ante diebus ausi procumbere ad os voraginis, qui affirmant eam solo terminatam, (quàm oculo iudice conijci poterat) mille fere passus desidente infra crepidinè: fumum nouem ibi è caueis in sublime submitti magno montis murmure, illique simillimo, quo intra caminos crepitare solet ignis dum estuat fumeos per foramina turbines, multi colores as-

surge-

furgere, quæ nigricantes, quæ candicantes, quæ subvirides, quæ subrufos pro materiæ discrimine, vnde ducuntur: primum ferri diductos; tum sensim coire, donec circa Montis cacumen coalescant in nubem: à qua nos adhuc cineream procellam, atque imbres igneos formidamus. Hic status Montis, dum hæc scribo.

Causa, & origo conflagrationum, vt extrema narratione ad hanc tandem accedam, à quibusdam refertur ad confectiones, aspectusque syderum: nimirum cum exorbitans octauus circulus in Martis afflatum igneum incidit. Ego imbecillis esse duco ingenij, ad latentes, & generales causas confugere in ijs, quæ apertas, & propiores agnoscunt. Sinamus, quæso, sydera scintillare innoxia: & incendiarum terris deprehensuri, Cælum tanto crimine liberemus. Astrologis astra incusantibus à quibus ipsorum mendacia verius accusentur. Alij, vindicato ab ea calumnia Cælo, causam subterraneis ignibus tribuunt, Vesuij viscera exedentibus quæ exesa, & exusta cogatur egerere. In hanc, quia plana videtur, captuque perfacilis, multi pedibus iuere sententiam: à qua ego magna ex parte dissentio. Non inficior, multa loca subterraneis ignibus ardere. sed aio ea, quæ sic ardent, loca die, noctuque vicissim fumum, ac flammam exhalare. Ita montes Olympus, & Theon in Æthiopia; Chimæra, & Hephæstij montes in Lycia; Cophantus in Bactris, Cestia apud Medos, Argeus in Cilicia; Hecla, & Helga in Islandia. Vulcanus in insulis Aeolijs, Aetna in Sicilia, & ne longè diuager, Puteoli ipsi prope Vesuium. In his fere fumus apparet interdum, & saltem noctu flamma collucet. Quod animaduertens Aristoteles, *Flagrant, in Medijs, & Psittacina gentis, ac Persidis confinio ignes; quos quidem interdum, nocturno percipere licet. qui vero in Pamphylia cremant, noctu duntaxat percipi possunt.* Vehementissima vis est ignis, dum caminis occluditur; & mox, factò sibi spiramento, foras erumpit. Porro Vesuium videmus per integra secula conuiuere, nullo vnquam flammarum, nullo fumi vestigio. Quis credat, ignem perpetuo sub eo ardere consopitum, ac nullo se prodentem indicio, excitandum post secula? Clauditur iuxta Vesuium vis ingens bituminis,

nitri,

10. Annus in
Beross. antiq.
lib. 6.

Plinius lib. 3.
c. 106. Arist.
de admiran.
audit. 33. &
123. Maiolus
coll. 16. Co-
nimb. in Me-
teor. tract. 12.
c. 3.

Arist. de ad-
mir. 33.

60
 nitri, sulphuris. si æterna ibidem flamma clauderetur: cur
 per tam longas moras à paratissima sibi materia tempera-
 ret? Nunquam sanè otatur ignis: admotam escam corri-
 pit incredibili voracitate, rerum heluo: neque profectò,
 quasi secularibus pactis inducijs, tamdiu abstinuisset à clade,
 si tamdiu sub Monte vixisset. Quod verò scribit Amprosius
 Nolanus, consuesse aliquos Augusto mense se in vaporaria
 conferre ad Vesuuium; id referendum non est ad flammam,
 quæ indidem perpetuò fumum exhalent; sed ad vapores spi-
 ritibus calidis immistos, sulphureo infusos halitu: qui capiti-
 tum exiccando, tum etiam roborando hauriuntur salubriter.
 Equidem non negauerim, perennes aliquando ignes arsisse,
 sub Vesuuiio: sed per idem tempus fumo, flammaque se pro-
 didisse arbitror, eodem plane modo, quo Ætna, monteque
 ceteri, qui ignes nutriunt. Luculentissimum huic sententiæ
 testimonium ferunt Dio, Solinus, Procopius, Florus, Cas-
 siodorus. Dio in Tito de Vesuuiio loquens, *Fumum*, inquit,
inter diu, noctu flammam reddit; ita ut in eo suffimenta cuius-
ius generis fieri semper videantur. Solinus, quod, inquit,
in Campania Vesuuius, in Sicilia Ætna; hoc in Lycia mons
Chimæra est, nocturnis astibus fumum exhalans. Proco-
 copius inter cetera, quæ de Vesuuiio refert, *ignem*, inquit, *ex*
ima parte existere quiuis poterit conspiciari, qui in eius vor-
raginis supernum os ausit procumbere. inde & flamma in se-
met confota altius excitatur: nulli tamen eius regionis homi-
nis negotium exhibet. Florus Vesuuium esse affirmat *Ætne*
ignis imitatore. Denique Cassiodorus in epistola, quam
 prælibauimus, Vesuuium appellat *perpetuum fornacem, are-*
nas emittentem puniceas. Cùm igitur multis ab hinc seculis
 neque ignis, vt antea, conspiciendum se præbeat per os vo-
 raginis; neque inde vicissim per diem fumus, per noctem flā-
 ma reciprocent: iure conijci potest, Vesuuij subterraneos
 ignes per plures, & ingentes excursiones auolasse. atque,
 adeo, cùm nullum, nisi per interualla seculorum, fumi extet
 indicium; nullum ibidem perpetuo ignem occludi, sed præ-
 uio materiæ apparatus per interualla progigni. Huius origi-
 ginem inde petendam duco, vnde origo petitur ignis, qui è
 nube profilit, quando in tonitrum, ac fulmen eliditur. Nu-
 bes

Ambros. No-
 lanus de situ
 Nola lib. 1. c. 1.

Dio in Tito,

Solin. c. 40.
 Procop. lib. 2.
 de de bell. Go-
 th.

Florus lib. 1.
 cap. 16. Cassio.
 var. Epist. 50.

bes quippe crebrius, quàm Montes, suis quoque exardescunt incendijs; quæ hoc ferè modo excitantur. Tolluntur spiritus calidi vi Solis è terra, aquosis immisti vaporibus, atque vnâ quodammodo peregrinantur. dumque in aëris regione media, vbi grando, niuesque gignuntur, incremento frigoris constipati vapores humidi concresecunt in nubem: spiritus, quasi hoste obsidente, per antiperistasin inter sese coeunt, & collecta vi acrius incalescunt. Ut incaluerè, laxantur: nam calor partes laxat, quas frigus addensat. laxati spatiosiore sedem exposcunt. nubes, ne perrumpant, obstitit. illi ad latera nubis elisi, atque ipsamet conflictatione, ac motu succensi, nube tandem disrupta, eduntur in tonitrus, micant in fulgetra, erumpunt in fulmina, terrores mortalium, excidia turrium, clades montium, Eidem planè causæ Vesuuiana, quæ identidem existunt incendia, adscribenda censeo. Par conflagrationis vtriusque conditio, & eius, quæ intra nubium, & eius, quæ intra terræ viscera, gignitur. In hac quoque Mons intonuit: micuere fulgetra: exertati lapides ignei, vera fulmina. In eruptione fulminum concussio aëris; in eruptione Vesuuiana terræ motus contingere. ex eadem autem causa proficisci docet in meteorologicis Aristoteles *in terra terræ motum, in nubibus tonitrum.* Arist. lib. 2. meteor. sum. 4. cap. 1.

Delitet intra Vesuuij recessus, perennis non quidem ignium, sed calidarum exhalationum copia. pars è vicino mari suffunditur: nam ijs mare abundat, vnde falsedo. pars è cauernis Puteolanis transmittitur, breuissimo interuallo disiunctis; quæ perpetuis ignibus æstuant. pars intra Montis gremium virtute Solis efficitur: qui, quemadmodum aurum, argentum, ac metalla cetera, ita etiam in terræ sinu spiritus procreat, siue solari calore per meatus traducto, siue latentis, & occulta vi. Quapropter Aristoteles, à Sole, inquit, *in terra multus quidem extra, multus quoque intra fit spiritus.* Cō- Arist. lib. 2. meteor. sum. 4. ma 3. c. 2.

probat hoc idem olei scatebra, quod circa Porticus per latentis caueas è radice Montis emanat, morbis frigidis leuandis aptissimum, calidarum exhalationum index, quæ Montis gremio confouentur. Itaque, cum spiritus Vesuuij penetralibus occlusi, atque expiratione intercepta veluti strangulati, sese foras efferre contendunt: ita cientur; vñ

multo

Arist. ibidem

multo acrius recalescant: ita recalescunt, vt exardescant: ita exardescunt, vt tandem disrupto Monte in flammam erumpant. Hanc incendiorum causam in libris Meteororum insinuat Aristoteles, qui, *terra, inquit, rupta, exiit spiritus multus, & fauillam, ac cinerem eleuauit, & Liparaorum ciuitatem existentem non longè, omnem incenerauit: & ad quasdam in Italia ciuitatum venit. etenim facti ignis in terra hanc putandum est esse causam.* Sed quoniam hæc spirituum copia multis est insita montibus, à quibus nullum creatur incendium, potior aliqua indaganda est ratio, cur conditi intra Vesuuium spiritus conflagrent, idque non semper, non saepe, sed per longhissima interualla. Tria sunt, quæ rara, sed magna Vesuuio incendia pariunt, cauernarum vastitas, soli tenacitas, bituminis & sulphoris copia. Cauernosum esse Vesuuium oculi comprobant de fixi ad hiatus, quos aperit. Olim perduelles à Clodio obsessos, per Vesuuij cauernas elapsos, paulò ante narrauimus è Lutio Floro. Ingentes intra Vesuuium caui à subterraneis ignibus ortum duxere, saxa excauante flamma: quæ tandem elepsa est, exeso Monte, ac prope exossi relicto. Inde cauernarum inanitas, in quibus, cum liberè spiritus dispatiari possint, non adeo pertinaciter eruptionem meditantur, ac fugam: donec per seculorum spatia numerosiores, ne cauernarum quidem vastitate contenti, ad superni aeris immensitatem adspirent. Hinc perduelliones, tumultus, eruptiones post secula. His ita se spiritibus longo æuo cauernosus Mons ingurgitat; vt identidem cogatur euomere. Non latuit ratio: hæc Aristotelem, solertissimum causarum latentium indagatorum, qui de terræ montibus agens, *Quicumque, inquit, laxa habent, quæ subius loca, multum suscipientes spiritum, concutiuntur magis.* Eadè autè materia, quæ dum terræ motus ciet, parturit; dum perstat, parit incendia. Huc accedit soli tenacitas. Siquidem siccum est Vesuuianum solum, pertinax, pumicosum, argillosum, arenosum. Testantur id arena, quibus adeo largè pluit in agro Bariensi, ac Melphitano; vt littora crederes exarenata. Testantur Vesuuiana vina viuida, neruosa, generosa, quæ diluta non eneruantur; per mare deuecta, vires etiam ab aquis accipiunt. Testatur

denique

denique solum ipsum bibulum, aquas pluuias quam citissime exorbens, nullo recentium imbrium seruato vestigio. Cum igitur orta, è siccitate durities expirationi obsistat: fit, ut perdifficilem spiritus reperiant exitum: &, cum reperiunt, ipsamet duritie soli obluantis vehementius excandescant. Hinc per interualla rara conflagrationes maximæ. Denique in idem conspirat oleaginea, & bituminata materia: quam Vesuius tanta copia exegit, ut bituminis torrentes decurrerint. Bitumen facile flammam & concipit, & nutrit. quippe Naphtha, genus bituminis, teste Plinio, non secus ac magnes ferrum, procul ad se ignem pertrahit. Ita Iasonis pellicem à Medea æmula crematam, fabulis tradidere Græci, igne in coronam naphtha illitam insiliente. Bituminis cognatam igni naturam ostendit lacus Asphaltites. Hic, ut animaduertit Iosephus, situs in regione Sodomorum, quæ incendio periit, bituminis magnam vim emittit aquæ supernatantem. In Apollonia quoque bitumen fossile nasci, nec longè ab ea regione ignem omnibus anni temporibus flagrare, auctur est Aristoteles. Demum à bitumine Babylonico igne constantissime detineri, neque aqua extingui, sed vel cæno, vel alumine, refert è Leandro Maiolus. Quodlibet verò bitumen, si semel inarserit, flagrare inter aquas, testantur Conimbricenses; qui de hoc eodem ignis genere interpretantur id, quod Tacitus refert, sub Nerone igni terra edito villas, arua, vicos, passim correptos: neque extingui potuisse; non, si imbres caderent; non, si fluuiialibus aquis, aut quouis alio humore niterentur: donec inopia remedij, agrestes quidam eminus saxa iecere. Hoc idem de Vesuiano bitumine semel accenso experientia docuit, noua vndarum cum flammis commercia pacifcente Natura. Materies hæc bituminata superioris ætatis conflagrationibus egesta, denuo per terrarum moras enata, nouo semper semina incendio sufficit. Bitumini sulphureæ quoque interfuerunt venæ: ut apparet e lapidibus, quos Mons effudit, plerumque sulphureolentibus. Ex his causam odoratur incendij: cui incipiendo sulphur aptissimum, nutriendo bitumen. Hanc earum conflagrationum originem, quas in Vulcano, & Ætna perpetuo, in Vesuio subinde experimur, agnouit Abulensis, dum

Plinius lib. 3.
c. 105. Plin.
ibid.

Iosephus de
bello Iudaico.
lib. 5. c. 9.

Arist. de adm.
audit. 123.
Maiolus collo.
18. Conimbr.
in meteor.
tract. 13. c. 1.
Tacit. lib. 13.
annal.

Abulensis pa-
rad. §. 6. 103.

Zust. hist. li. 4.

dum ait, modum, quo ea fiunt, talem esse, quia quilibet horum montium multas concauitates sulphure plenas habet; & inflammatur sulphur in aliqua earum, & dum illa combustio durat, ardet sulphur, & fiunt eructationes ignium.

Idem do Aetna Iustinus tradidit, qui philosophico sale inspergens historiam, Ignibus, inquit, generandis, nutriendisque soli ipsius naturalis materia. Quippe intrinsecus stratum sulphure, & bitumine traditur. Quae res facit, ut spiritu cum igne inter interiora luctante, frequenter, & compluribus locis nunc flammam, nunc vaporem, nunc fumum eructet. Igitur, ut compendio cuncta complectar, calidi spiritus in cauernoso Monte magna copia per seculorum diuturnitatem aggesti, ac tenacissimo solo constricti, per antiperistasis eo, quo ante diximus, modo exarsere: & bituminatam, ac sulphuream nacti materiam, illa miscuere inter Vesuuianas venas incendia, quae Monti ruinam, mortalibus exitium, urbibus excidia importarunt. His ea omnia, quae in hac conflagratione vidimus, distribuenda sunt causis, terrae motus, cinis pluuius, lapis deciduus, torrens igneus, inundatio. Existere terrae motus, concussio solo: dum spiritus, nondum laxiori aditu patefacto, in latera Montis incurrerent.

Arist. 2. meteo.

summa. 3. c. 2.

Arist. ibidem.

Terrae motus enim, teste Aristotele, fiunt maxime propter angustias. Magnus porro inter terrae motum, & incendium nexus est. quandoquidem, ut eidem probatur Aristoteli, Causa terrae motus est spiritus, cum intro forte fluxerit, qui extra exhalat. exhalat autem quandoque iactatione ipsa, atque attritu succensus.

Beros. lib. an-

tiq. sub Rege

Assyriorum

XVII.

Arist. ibidem.

Quamobrem, ut adnotauit Berosius, sub Phaethonte Rege secutum est incendium post terrae motum. Declarat hoc Aristoteles exemplo petito ab humano corpore. Quemadmodum enim in hoc, cum ardor inualefcere ceperit, eadem & tremoris causa est, & febrium: ita spiritus intra terram inclusi & terrae motus pariunt, & incendia. Oportet enim (verba sunt Aristotelis) intelligere, quod sicut in corpore nostro & tremorum, & pulsuum causa est spiritus, qui intercipitur, virtus: sic & in terra spiritum similia facere: & hunc quidem terrae motum velut tremorem esse; illum autem veluti pulsus. & sicut accidit saepe post mixtionem (per corpus enim sit velut tremor quidam, cum

cum transferatur spiritus de foris intro simul totus) talia fieri & circa terram. Differt porro in hoc Vesuvianus terræ motus à tremore, qui existit è febribus: quod hic quidem fit à spiritibus è partibus extimis intro accitis: terræ motus autem, qui in Vesuvio contigit, ortus est à spiritibus ex imo Monte foras euocatis. Extitere quoque pluviaz cinerum: quia cum ignis montanas inter fornaces cœpit ardescere, multa exhaustit in cinerem. qui primò nube funrea euectus quâ sordidiore, quâ candidiore, vt cineris plus, minusve sustulerat; tum hinc alio vi spirituum asportatus; demum siue flatibus deficientibus, siue in aëris media regione, accrescente frigore, suo ponderi redditus, in pluviam decidit, quandoque chalybe, ferro, argento etiam permistus: vt eorundem metallorum venas in Vesuvio deprehenderes, & argentea secula sperares post ferrea, Monte ipso sponte prodeunte, quæ texerat, & accolarum inertiam accusante. Ita pluisse olim piscibus, Athenæus tradit, à ventis mare deprædantibus veluti auecto pecore, & disiecto. Extitere in super pluviaz lapidum, diuulsis ijs flammarum vi, atque vnâ cum spiritibus eodem impetu extritis eo fere modo, quo è nube igniti lapides, atque è tormentis æneis quandoque saxeus imber extruditur. In his, conciti lapides, vt egregiè Aristoteles, patiuntur, & non agunt: spiritus verò vt principitè. Dum imbri lapidaret, magna vis cecidit eius lapidis, quem specularem appellant, nitentis, pellucidi, ac prope crystallini, inter tot incendia, & clades in eo veluti speculo humanas vices representante fortuna. non defuere etiam pauci aliquot lapides, aureis venis interliti, irritæ cupiditatis incitamentum, auro perniciosius effuso, quàm flamma. Extitere præterea torrentes ignei, ingenti bituminis, ac sulphuris liquefcente vi, ac veluti in fluuium igneum exudante. Bitumen quoque superfusum cum arderet, saxa eliquauit. In quo sensu Maronianum illud accipiendum est.

Athenæus lib. 8. cap. 2.

Arist. ibidem.

*Vidimus undantem ruptis fornacibus Aetnam
Flammarumque globos liquefactaque voluere saxa.*

Virg. 1. Geor. Aug lib. 4. de de civ. c. 2.

Huc etiam respexit Augustinus dum refert, ex Aetna ventibus quondam torrentis vice, flammarum flumina cucurrisse, Bitumine eodem, quo præduri lapides colliquefacti,

E esse-

effectum est; ut mollia lapidescerent, igne tenuissimo permeante, neque absumente partes, sed exiccante. Ita eadem Solis vi cœnum obdurescit, niues liquantur. Porro bituminis arduentes riui, conuoluti in globos, ac veluti fluctuantes, transuersim, non rectâ ciebantur, nempe à spiritibus igneis intercurrentibus adacti, igni fulmineo, quem cum tonitru nubes efferunt, persimilibus. quippe fulmina veluti errabunda in obliquum agi; obseruant Meteororum periti. Ceterum alia quoque miracula fulminum in igne Vesuuiano suspeximus; pernicitatem illi tantam, ut non fugam modò, sed ipsas quoque cogitationes præuerteret; deiecta ea potissimum, quæ obsistebant, ijs, quæ cedebant, innoxijs; non paucos etiam intercluso spiritu examinatos, ut in fulgetris solet accidere, nullo, aut leuissimo relicto conflagrationis inditio; haustos in sinu matrum liberos, parentibus incolumibus; arsisse lodiculam, proxima culcitra intacta. Hæc, & alia pleraque id genus, tenuissimæ flammæ celeritatem declarant fulmini non absimilè. Extitere denique inundationes quæ aliæ, & aliæ in alias, & alias causas referendæ sunt. Inundationes, quæ contingere post pluias, ab iisdem suam agnoscunt originem. etenim aquæ pluuiæ, quæ antea exiguos ductæ in rinulos per plures tramites demittebantur è Monte, obstructis alto cinere, aliaque decidua materia montanis vijs simul aggestæ, quasi collectis vndequeque auxiliaribus copijs sensim excreuere in torrentem. qui præstructis elicibus, nullo certo delatus alueo, quocumque incidisset, agris, atque arboribus exitium importabat. Prima vero inundatio, quæ altera ab ortu incendij die, pluuiæ adscribi non potuit; certè aquis ab ipsamet Montis aluo effusis tribuenda est. quæ vi halitus eletæ è nouis hiatibus, quâ data porta, exiliere, seruata flammis bituminatis fide. Sunt, qui affirmant, vidisse se riuos igneos aqueis intercurrere, & supernatantem flammam, aquæ quasi vehiculo deuehi, aduersario elemento in triumphalem quommodo sibi rhedam conuerso. Effudere se simul flammæ, & aquæ è Vesuuiio, modo planè consimili, quo elisis nubibus, dum inardent fulmina, funduntur pluuiæ. quo allusisse videtur Isaias ijs verbis, *Vtinam dirumperes salos, & descenderes: aquæ arderent igni.* Mons igitur in nubem

hem, sonitus in tonitrum, flammæ in fulgetra, ignei lapides in fulmina, aquæ in pluuias eua fere. Neque insolens, vi calidorum spirituum, quemadmodum siccantur quandoque flumina; dum, vt obseruat Berofus, *apertis ostijs montium aque in alueos regrediuntur*, atque intra priores angustias resorbentur: ita laxatis terræ meatibus, nouas fontium, ac fluminum scaturigines prodire. Namque in bello Mitridatico prope Apameam Phrygiæ urbem, terræ motu concussa tellus nouas paludes, fontes, fluuios edidit. Neque id reticuit Aristoteles, cū dixit, *aquas erupuisse, factis terræ motibus*. Vtinam idem contigisset in Vesuuiio: & qui manare torrens occæperat, perennasset in fluuium: aquas ab igne mercaremur, beneficium à clade. Hæc de historia, & causis incendij Vesuuiiani; quod quidam in spem, quidam in metum trahunt. Non desunt, qui bene ominentur. Aliqui ignem, & Aquam, principia rerum omnium prædicant: ideo exulibus igni & aqua, tanquam bonis omnibus, interdici: ideo sponis ignem, & aquam præferri solita, auspiciū fecunditatis: ideo à Lactantio pronunciatum, *igne, & aqua vitam humanam constare: ignem soli homini datum: igne nos uti, qui caeleste animal sumus: quoniam ignis è caelo est*. Igne adijciunt primū mortales cœpisse conuiuere; igne è nubibus missili Ceraunias interdum pretiosas deferri, ac veluti gemmeam tempestatem: igne Zoroastrem absumptum, transcriptumque illico ad superos, quasi iam diuinitate positum: ignem Persis esse, Lycijsque sacrum: igne latam à Deo, promulgatamque Hebræis legem inter incendia montium, dum *Mons Sinai fumaret eò, quòd descendisset Deus in igne*: Igneæ quodammodo, vt Iustinus animaduertit, Platoni Deū esse naturæ: igne felicitatē, in igne, vt Seruio Tullo contingit, imperia ipsa portendi. Deniq; vicinis urbibus, Neapoli, ac Romæ, ad quarū læuam Vesuuius situs est, iuxta veterum haruspicum effata, non nisi fausta, ac prospera auspiciari nos posse contenditur: quando quidem *Intonuit læuum*. Leuiscula profecto sunt isthæc, & digna vix, quæ audiantur. Alij, dum rem propius attingunt, pollicentur sibi fertilitatem à cinere confouente terræ calorem, spiritibus intus obstructis. cinere augurantur reparanda damna, quæ flamma

Berof. lib. an-
tiq. sub Rege
Assy. XVII.
Comibr. in
meteor. tract.
1 2. c. 8.
Arist. lib. 2.
meteor. sum. 2.
c. 2. Plutarc.
in probl. c. 1.
Alex genial.
lib. 2. Lactant.
diu. inst. lib. 2.
c. 9. Vitru. lib.
2. Plin. lib. 37.
c. 9. Greg. Tur.
ron. hist. Fran.
cor. lib. 5. Pier.
Valer. in hier.
lib. 40. Exob.
Dit.

Tull. orat. pa-
ranet. conte.
gen. Liu. lib. 1.
Virg. 2. Aen.

Strab. lib. 5.
Cassiod. var.
ep. 50.

intulit: quasi phœnicis in modum Vesuuius conflagrauerit; vt vitam duceret à funere, vires à cinere. Adstipulatur his Strabo, qui Vesuuiani soli fertilitatem cineri adscribit. Cassiodorus faustum ducit auspiciam ab arena. *Vomit*, inquit, *fornax illa perpetua puniceas quidem, sed fertiles arenas quæ, licet diuturna fuerint aduisione sicata; in varios fetus suscepta germina mox producunt, & magna celeritate reparant, quæ paulò ante vastauerant.* Hæc ille, ingentis mali solatia leuissima; & vt liberè dicam, quod sentio, spes planè repositas in arena. Agnoscitur iactura præsens: promittitur post interualla temporum è sterili arena, & infelici cinere reuictura soli felicitas. Adeò sunt cupiditatis humanæ in deplorata re spes pertinaces. Speratur aliquid fortunæ melioris telluri: timetur deterioris mari. Procurrit Vesuuius in Neapolitani sinus craterem bijugus Mons vno vertice. Hoc dedit Natura munimentum, vt potissimum Euri sub solani inde flantis à subiecto mari rabiem arceret. Nunc, deiecto Montis culmine, ac veluti arcis deturbato fastigio, liberior illac ventis ad mare patet excursio. Quadmobrem fretum importuosum, neque hætenus nautis satis fidele, erit deinceps etiam formidandum; futurum, vt i metuo, non iam Sirenium lenocinijs, ac fraudibus, sed procellis, ac naufragijs infame. Auguria quidam adiiciunt multo tristiora. Nimirum bella præagiunt, pestilentias, famem, consulto Dione, alijsque scriptoribus: apud quos hæc ipsa mala post Vesuuianas conflagrationes euenisse legimus. Olympiadem obseruant, cum è Philippo Macedonum Rege concepit, somniasse, faculam in alio succendi incendio toto terrarum Orbe miscentem, belli præsagium, quo postmodum, incendente Alexandro, Europa, atque Asia conflagrauit. Hæc passim iactant Historici. Audent etiam decernere de his Poætæ. Hecubam proferunt face foetam, atque ignes enixam iugales, omina belli, quo arsit Troia: Launiam, comas flamma sponte allambente, claram fore, haruspices pronnnciasse.

Dio in Tito.
Sigon. de Imp.
Occident. lib.
16. Platina in
Bened. II. Plu.
in vita Alex.
King. 10. Aen.

Idem 7.
Aen.

Idem 6. Aen.

Ipsam, sed populo magnum portendere bellum
Ideo ad Vesuuiani ignis aspectum cæstro fatidico Poætæ perciti iam vulgo, dulcibusque canunt *Bella, horrida bella.* His Mathematici adiunguntur ij, qui se Astrologos venditant.

tant. Genus hominum, quod ex aduersis æquè, ac prospere famam captat, rarò diuinans, ac fortuito; plerumque fallax, & infidum. Pronunciant hi, eodem occurfu, congressuque syderum montes flamma, regiones animos ira excandescere: vnde discordiæ, motusque bellorum. Hoc non tam Incendium fuisse clamitant, quàm prodigium: omnia bellis arfura, quasi Vesuuianus ignis in cometam cesserit, splendore ferali, ac portentoso. Præuium conflagrationi fuisse Lunæ deliquium animaduertunt, quadrato Martis appulsu percussæ: Martem quoque decimo quarto Leonis gradu conclusum, actumque in rabiem. Hæc astrorum obseruatores, motus aspectusque syderum non tam metiri soliti, quàm mētiri: iudice me, si minus; è republica eliminandi, certè exautorandi, quippe vanis post damna timoribus non meticolosum modo vulgus, sed Principum quoque aures imbuunt ad quos faciles comparant sibi aditus, siue mendacijs astraherentibus ad studia potentiorum; siue innata quadam cupiditate mortalibus, quod natura denegauit, prænoscenti futura. Scilicet ideo timenda sunt bella, quia Vesuuij iam apta flammæ materia conflagrauit. Antiquioribus obseruata hæc auguria, & iam pridem cum ethnica superstitione antiquata. Bellum, & pax in diuino nutu sunt posita. Propior ijs causa ex eo ducitur, quod regni rationibus conducit; & vel tuendo, vel propagando imperio prodesse, aut officere noscitur. Vnico bella assilantur astro, amore dominandi. Quòd si augurijs ducimur; omnia sunt nobis auspiciatissima. Quippe sub ortum Alexandri, Dianæ Ephesinæ apud Græcos incendium Græciæ felicitatem, atque imperium præmonstrauit. Neque deest *Aquila nido*, vt adnotauit Plinius, *lapis etites nihiligne deperdens*. Et hastæ Romanæ sub Sabinum bellum ardere visæ, Romanis victoriam prænuciarunt. Propinquior pestilentia, famisque metus. nam alteram è Montis latébris inhalata mephitis; alteram cinere obruta semina, & agrorum vastitas minatur. Sed, vt speramus, pestilentiam flammæ ipsæ, purgato aere, sterilitatem opportuna pluuiæ depulere. Noua è Vesuuiio eruptura subinde incendia ominatus est Niphus. Omen comprobatum experientia pæne omnium sæculorum, recurrentibus

Plutar. in vit.

Alex. Plin. lib.

10. c. 3.

Pier. Valer.

lib. 46.

Niphus in

meteor. Ariff.

lib. 2. sum. 3.

c. 2. ante ex-

plicat. VI. sig.

ijisdem incendij fontibus, atque intra vastissima Montis receptacula renascente materia, quæ nouis nutrimenta ignibus præbet. Postrema prænunciat, superest, quamdiu perduratura sit hæc ipsa, quam experimur, conflagratio: cui narranda finem facio, quamuis Vesuius flagrandi finem non fecerit. Siquidem adhuc fumum expirat: adhuc per interualla ciberem expuit: adhuc torrentes exudat: adhuc theatrales excitat lacrymas: adhuc tragica dat spectacula. Nondum reductum scenæ siparium: nondum vacat Orchestra, nondum peracta est fabula; si tamen fabula, quæ vera dat funera. Nutant suspensi expectatione animi, quo tandem si tanta res euasura. Miserrimum profecto est, accepta iam pernicie, adhuc luctari, cum metu. Si consulamus Aristotelem peritissimum in effectis naturæ præuidendis, prædicendisque veluti hariolum: augurari de incendio licebit id, quod ille de maximis terræmotibus præmonuit. quippe vtræque ex eodem fonte nascuntur. *Cum, inquit, fortis factus fuerit terræmotus; non mox, neque semel cessat agitatus. sed primo quidem vsque ad quadraginta dies agitur: posterius autem & ad vnum, & ad duos annos dominatur secundum eadem loca. Quapropter, sicut in corpore pulsus non repente cessant, neque citò, sed per moram, marcescens passio: sic & principium, à quo exhalatio facta fuit, & impetus spiritus palam est, quod non mox omnem consumpsit materiam. Quousque igitur consumantur reliquia horum, necesse est quassare.* Hæc ille, post quadraginta dies annum, aut etiam biennium ominatus incendium. Si quid interea in Vesuuiano fumo luce dignum, vel noui contigerit, vel contigisse iam nouerim; narrationi huic attexam. Scribent hæc alij cothurnato stylo, & tanta digno tragœdia. Hæc amicorum suasu à me scripta cursim inter excursions flammaram, *arescentibus hominibus præ timore, arescente ingenio, arescente calamo.*

*Arist. lib. 2.
meteor. sum.
3. c. 2.*

Luc. c. 25.

APPEN-